Onderzoek Oorzaken dak- en thuisloosheid Rotterdam

A. Kruize
J. de Muijnck
I. Schoonbeek

Breuer ONDERZOEK & INTRAVAL ADVIES

Onderzoek
Oorzaken dak- en thuisloosheid
Rotterdam

Januari 2019

Breuer
ONDERZOEK & INTRAVAL
ADVIES

Colofon

©Breuer&Intraval

Januari 2019

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tekst: A. Kruize, J. de Muijnck, I. Schoonbeek
Opmaak: M. Haaijer
Opdrachtgever: Gemeente Rotterdam
ISBN: 978 90 8874 269 9

INHOUDSOPGAVE

	Pagina
1 Inleiding	**1**
1.1 Aanleiding	1
1.2 Onderzoeksvragen	1
1.3 Onderzoeksopzet	2
1.4 Leeswijzer	4
2 Beleidskaders	**5**
2.1 Maatschappelijke opvang	5
2.2 Gemeentelijk beleid	6
3 Jongeren	**11**
3.1 Beschrijving respondenten	12
3.2 Wooncarrière	15
3.3 Dak- en thuisloosheid	17
3.4 Overgang jeugd naar volwassenheid	21
3.5 Casussen	22
4 Volwassenen	**25**
4.1 Beschrijving respondenten	25
4.2 Wooncarrière	29
4.3 Dak- en thuisloosheid	30
4.4 Casussen	36
5 Gezinnen	**39**
5.1 Beschrijving respondenten	40
5.2 Wooncarrière	42
5.3 Dak- en thuisloosheid	43
5.4 Casussen	46
6 Conclusies	**49**
6.1 Doelgroepen	49
6.2 Categorieën dak- en thuislozen	53
6.3 Redenen en oorzaken dak- en thuisloosheid	54
6.4 Oplossingsrichtingen en aangrijpingspunten beleid	55

1. INLEIDING

Naar aanleiding van de recente toename van het aantal dak- en thuislozen dat zich meldt bij de stedelijke loketten in Rotterdam wenst de gemeente (meer) inzicht te verkrijgen in de redenen c.q. oorzaken van hun dak- en thuisloosheid. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naar de volgende doelgroepen: jongeren (18-23 jaar); volwassenen (23+); en gezinnen (23+ met kinderen). De gemeente heeft onderzoeks- en adviesbureau Breuer&Intraval opdracht gegeven hiernaar onderzoek te doen.

1.1 Aanleiding

Het aantal daklozen in Nederland is in de afgelopen jaren sterk toegenomen. In 2009 waren er bijna 18.000 mensen dakloos, terwijl in 2016 30.500 mensen dakloos waren.[1] Ook uit de gemeente Rotterdam komen signalen dat het aantal dak- en thuislozen hier sterk toeneemt. Zo hebben zich in 2017 zo'n 3.350 volwassenen (waarvan 100 gezinnen) en 1.000 jongeren gemeld bij de stedelijke loketten.[2]

De stijging van het aantal dak- en thuislozen zorgt voor een toenemende druk op onder meer de nachtopvang en de crisisopvang. In mei 2017 gaf het Leger des Heils aan dat de opvanglocaties voor daklozen in de regio Rotterdam overvol zijn. Volgens het Leger des Heils is er door de trage doorstroom en een stijgend aantal cliënten zoveel vraag naar opvang dat veel opvanglocaties mensen op een wachtlijst moeten plaatsen.[3]

Aantal daklozen in Rotterdam

Het aantal daklozen is te verdelen in gebruikers van de nachtopvang voor volwassenen, toegelaten jongeren tot de opvangketen, bankslapers en buitenslapers:

- in 2017 maakten 1.050 volwassenen gebruik van de Rotterdamse nachtopvang;
- 999 jongeren kregen in 2017 toegang tot de opvangketen;
- de enige indicatie voor het aantal bankslapers is dat er 842 briefadressen zijn (het gebruik van briefadressen is echter breder dan de groep bankslapers);
- maandelijks waren er in 2017 gemiddeld 130 buitenslapers.

Bron: Niet thuis geven, onderzoek opvang daklozen. Rekenkamer Rotterdam, mei 2018

1.2 Onderzoeksvragen

De volgende vraag staat centraal in dit onderzoek:

[1] CBS Statline.
[2] Opvang dak- en thuislozen (2017). Rekenkamer Rotterdam. Overigens resulteren niet alle meldingen in toegang tot en/of gebruik van de maatschappelijke keten.
[3] https://www.ad.nl/rotterdam/leger-des-heils-opvang-daklozen-zit-overvol.

Wat zijn de redenen c.q. oorzaken van de dak- en thuisloosheid onder jongeren (18-23 jaar), volwassenen (23+) en gezinnen (23+ met kinderen) die zich na 1 januari 2017 hebben gemeld bij de stedelijke loketten?

De volgende deelvragen zijn geformuleerd:
1. Wat zijn de directe redenen van dak- of thuisloosheid?
2. Wat zijn de achterliggende oorzaken van dak- of thuisloosheid?
3. Hoe was de woonsituatie voordat men dak- of thuisloos werd?
4. Hoe had dit (volgens de doelgroepen zelf) voorkomen kunnen worden?
5. Hoe is men bij de nachtopvang c.q. crisisopvang gekomen?
6. Heeft men tevens/eerder contact gehad met andere loketten?
7. Hoe zien het formele en het informele netwerk eruit?
8. In welke mate wordt er gebruik gemaakt van de nachtopvang?
9. In hoeverre is er sprake van terugkerende dakloosheid?
10. Wat is de gemiddelde duur van de dakloosheid?

Specifiek voor de doelgroep jongeren zijn hier de volgende vragen aan toegevoegd:
11. Hoe ziet de zorghistorie eruit? Is in het verleden contact geweest met jeugdzorg, justitie, leerplicht en dergelijke?
12. In hoeverre is de overgang van 18- naar 18+ een mogelijke oorzaak van dak- of thuisloosheid?
13. In hoeverre zijn de subgroepen jonge moeders/zwangeren, LVB, GGZ-problematiek en verslaving vertegenwoordigd?
14. In hoeverre is er sprake van verschil in problematiek tussen verschillende culturele groepen?

1.3 Onderzoeksopzet

Het onderzoek kent drie fasen:
1. Globale analyse van bestaande registratiegegevens
2. Interviews onder de doelgroepen
3. Expertsessies met professionals

Fase 1: Globale analyse van bestaande registratiegegevens

In de eerste fase zijn gegevens uit het registratiesysteem Elise opgevraagd die vervolgens globaal zijn geanalyseerd ter voorbereiding op de dataverzameling onder de doelgroepen. In Elise staan de gegevens van alle cliënten die een traject volgen in het kader van maatschappelijke opvang of OGGZ. Elise kent diverse tabbladen die informatie bevatten over aanmelding, intake, vraagverheldering, arrangement en verblijf. Om de onderzoekers bekend te maken met Elise en de inhoud daarvan heeft een overleg met ervaren gebruikers plaatsgevonden. Tijdens dat overleg is gezamenlijk een keuze gemaakt voor de selectie van uit te vragen tabbladen.

De hierop volgende analyse is tot de kern beperkt; per doelgroep zijn de aantallen, achtergrondkenmerken in kaart gebracht en is een indicatie van de zwaarte van de doelgroep verkregen. De reden om voor een globale (en niet voor een meer uitputtende)

analyse te kiezen is tweeledig. Ten eerste worden de gegevens niet altijd consequent in Elise geregistreerd en ten tweede hoeven niet alle tabbladen verplicht te worden ingevuld door de gebruikers. Hierdoor ontbreekt een deel van de gegevens die nodig zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. In combinatie met het feit dat interviews onder de doelgroep noodzakelijk zijn om de meeste onderzoeksvragen goed te kunnen beantwoorden, hebben we er in overleg met de opdrachtgever voor gekozen geen uitputtende analyse uit te voeren.

Naast gegevens uit Elise, hebben we voorafgaand aan de gesprekken met de doelgroep van de gemeente een overzicht ontvangen met de aantallen cliënten per instelling. Op basis van dit overzicht hebben we in overleg met de gemeente het aantal te interviewen respondenten in elke doelgroep in de tweede fase bepaald. Zij hebben ons in staat gesteld een goede afspiegeling c.q. representatief beeld van de drie doelgroepen te verkrijgen.

Fase 2: Interviews onder de doelgroepen

Op basis van de registratiegegevens is een bestand verkregen van de instanties in de gemeente Rotterdam die dak- en thuislozen opvang of hulp bieden. Al deze instanties hebben namens de gemeente een aankondiging van het onderzoek ontvangen met het verzoek om medewerking te verlenen. Deze instanties zijn vervolgens telefonisch benaderd door de onderzoekers. Met de betreffende instantie is afgestemd hoe de werving van respondenten het best kon verlopen, afhankelijk van op welk tijdstip cliënten (doorgaans) aanwezig zijn of wanneer zij langs zouden komen voor een gesprek met hun begeleider bijvoorbeeld. Op enkele locaties is gebruik gemaakt van een centraal moment, zoals een bewonersvergadering, om het onderzoek onder cliënten aan te kondigen en medewerking te vragen. Op andere locaties is het onderzoek enkele dagen voorafgaand aan de dag van interviewen aangekondigd door medewerkers op de locatie. Zij hebben cliënten die aan de criteria voldoen, vooraf gevraagd om hun medewerking aan het onderzoek. Hierbij zijn uitsluitend de criteria voor het onderzoek leidend geweest. Vaak zijn ter plaatse ook aanwezigen aangesproken om te vragen of zij – indien de persoon voldeed aan de criteria van het onderzoek – mee wilden werken.[4]

Criteria voor deelname aan het onderzoek zijn geweest: een respondent moet op of na 1 januari 2017 zijn aangemeld bij de stedelijke loketten, en redelijk Nederlands of Engels spreken. Op het moment van interviewen hoeft een respondent dus niet dakloos te zijn, zij kunnen inmiddels in een begeleid of beschermd wonenvorm wonen. Geen enkele cliënt woonde zelfstandig op het moment van interviewen. Elke cliënt met wie een interview is afgenomen is een vergoeding van €5 geboden voor de medewerking.

Alle interviews zijn afgenomen tussen juli en half september 2018. In totaal zijn 223 respondenten gesproken: 109 volwassenen, 80 jongeren (18 t/m 23 jaar) en 34 gezinnen. Bij het indelen van de respondenten aan een doelgroep is uitgegaan van de instantie

[4] Oorspronkelijk zouden de cliëntnummers van de geselecteerde cliënten door de onderzoekers worden doorgegeven aan de contactpersoon van de instelling. Zodoende kon een goede afspiegeling van de doelgroep worden verkregen. In het kader van de AVG bleek het voor de onderzoekers niet mogelijk om over de cliëntnummers te beschikken. Daarom is ervoor gekozen om ter plekke cliënten te werven. Hierdoor zijn mogelijk selectie-effecten opgetreden. De onderzoekers hebben maatregelen genomen om dit zoveel mogelijk te beperken.

waarvan zij onderdak of hulp ontvingen. Uit de poweranalyse blijkt dat deze aantallen voldoende zijn om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Zoals al aangegeven is daarnaast rekening gehouden met de daadwerkelijke verdeling van de doelgroepen over de verschillende instellingen waardoor de respondentengroep een goede afspiegeling vormt.

Fase 3: Expertsessies met professionals

In fase 3 (begin november 2018) is voor elke doelgroep van het onderzoek een expertsessie van twee uur gehouden. Voor de sessies zijn professionals uitgenodigd die werkzaam zijn bij een instantie voor maatschappelijke opvang of zorg (bestuurder/ manager, persoonlijk begeleider, teamleider), bij de gemeente (beleidsadviseur, Wmo-adviseur, ketenregisseur, medewerker wijkteam), bij een woningcorporatie of die belangenbehartiger zijn (cliëntraadslid, ervaringsdeskundige, straatadvocaat). Doel van de sessies was om te toetsen of de eerste bevindingen van het onderzoek herkenbaar zijn voor de professionals, welke mogelijke verklaringen zij zien voor bepaalde bevindingen en ontwikkelingen rondom dak- en thuisloosheid (zoals de stijging van het aantal daklozen, de aard van dak- en thuisloosheid, duur van de dak- en thuisloosheid en dergelijke) en om verbetermogelijkheden in beleid te inventariseren.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2) geven we een beknopt overzicht van het beleid dat van invloed is op de zorg voor en opvang van dak- en thuislozen in Rotterdam. In de hoofdstukken 3, 4 en 5 beschrijven we achtereenvolgens de resultaten van de jongeren (hoofdstuk 3), volwassenen (hoofdstuk 4) en gezinnen (hoofdstuk 5). We beginnen elk hoofdstuk met een korte passage over wat er op basis van de globale analyse van de registratiegegevens bekend is over de desbetreffende doelgroep. Daar waar in deze hoofdstukken de term ‘professionals’ wordt gebruikt, wordt gerefereerd aan de opmerkingen van de aanwezigen bij de expertmeetings. In hoofdstuk 6 komen de conclusies aan bod en doen we enkele aanbevelingen.

2. Beleidskaders

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van de beleidskaders die relevant zijn voor de opvang van dak- en thuislozen. Paragraaf 2.1 beschrijft de wettelijke kaders waarbinnen de opvang van dak- en thuislozen en preventie van dak- en thuisloosheid zijn vastgelegd. Paragraaf 2.2 gaat in op maatregelen die binnen de gemeente Rotterdam gelden.

2.1 Maatschappelijke opvang

In het kader van de Wmo regelt Rotterdam sinds 2015 de eerste toegang tot opvangvoorzieningen voor Rotterdam en de omliggende gemeenten[1]. Rotterdam is centrumgemeente voor maatschappelijke opvang (inclusief vrouwenopvang) en beschermd wonen. Maatschappelijke opvang omvat naast het bieden van een tijdelijk verblijf aan mensen zonder dak boven het hoofd ook de zorg, begeleiding en praktische hulp voor 'personen die de thuissituatie hebben verlaten, al dan niet in verband met risico's voor hun veiligheid als gevolg van huiselijk geweld, en niet in staat zijn zich op eigen kracht te handhaven in de samenleving'.[2]

Omvang Wmo-voorzieningen Rotterdam[3]

Rotterdam heeft 638.181 inwoners (1 januari 2018). 85% (ruim 525.000) is zelfredzaam. Deze inwoners zijn zelfstandig en lossen problemen grotendeels zelf op binnen het eigen (sociale) netwerk. Zij doen incidenteel een beroep op een (specialistische) voorziening.

10%, circa 62.000 Rotterdammers, zijn beperkt(er) zelfredzaam. Zij hebben behoefte aan aanvullende ondersteuning. Voor circa 5% van de Rotterdammers (ruim 30.000) geldt dat zij specialistische of langere ondersteuning en/of zorg nodig hebben. Soms is er sprake van een opeenstapeling van problemen. De verwachting bestaat dat de groep met een zwaardere zorgvraag de komende jaren groeit in Rotterdam, met name bij allochtonen en laagopgeleiden.

Zorg en opvang in de wijk

Verschillende ontwikkelingen in de Wmo en GGZ leiden ertoe dat mensen langer thuis wonen of eerder thuis (zelfstandig) wonen. Deze beleidsontwikkelingen worden hieronder benoemd.

Ambulantisering

Landelijk is overeengekomen om de intramurale capaciteit in GGz-instellingen af te bouwen en in te zetten op ambulante zorg, met name voor mensen met ernstige psychische aandoeningen.[4]

---

[1] Rotterdam geldt als centrumgemeente voor de omliggende gemeenten Albrandswaar, Barendrecht, Capelle aan den IJssel, Krimpen aan den IJssel, Lansingerland en Ridderkerk.
[2] Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, artikel 1.1.1
[3] Rotterdam.incijfers.nl; Rotterdammers voor elkaar, Wmo-kader Rotterdam 2015.
[4] Trimbos Instituut, 'Landelijke Monitor Ambulantisering en Hervorming Langdurige GGZ', 2015.

Inclusief wonen
Sinds eind 2015 is in Nederland een beweging in gang gezet onder de noemer inclusief wonen. Dit houdt in dat kwetsbare mensen zoveel mogelijk in 'gewone' woningen in de wijk wonen en daar worden begeleid en ondersteund bij hun herstel en zelfredzaamheid. Het verblijf in een instelling dient te worden beperkt tot de mensen voor wie dat echt noodzakelijk is. Gemeenten, zorginstellingen en woningcorporaties dienen hieraan zelf invulling te geven. Onderdeel van deze beweging is het scheiden van wonen en zorg; huurcontracten dienen zoveel mogelijk op naam van de persoon komen te staan, niet op die van de instelling.

Eerder thuis
Ook komen (ex-)gedetineerden eerder terug in de stad om de laatste fase van hun detentie onder elektronisch toezicht af te doen. Een deel van hen doet een beroep op voorzieningen in de wijk.

2.2 Gemeentelijk beleid[5]

In deze paragraaf gaan we in op het beleid van de gemeente Rotterdam.

Centraal Onthaal
De stedelijke loketten Centraal Onthaal (CO, vanaf 23 jaar) en Centraal Onthaal Jongeren (COJ, tot 23 jaar) vormen de toegang tot ondersteuning op grond van de Wmo 2015 voor dak- en thuislozen in Rotterdam. Beide loketten geven toegang tot kortdurende opvang en ondersteuning, in combinatie met huisvesting. De opvang is per definitie tijdelijk en er wordt van mensen verwacht dat zij meewerken aan het opstellen van hun ondersteuningsplan. Als het Centraal Onthaal of Centraal Onthaal Jongeren gesloten is kunnen daklozen zich melden bij een crisis- of nachtopvang voor onderdak tijdens de eerste nacht of het weekend.

De beslissing over toegang tot de opvang wordt bij aanmelding dezelfde werkdag genomen. Deze beslissing hangt af van een aantal criteria. De gemeente omschrijft die als volgt: toegang tot opvang is beperkt tot die mensen die door één of meer problemen, al dan niet gedwongen de thuissituatie hebben verlaten en niet in staat zijn zich op eigen kracht te handhaven. Van dit laatste is sprake als er een vermoeden bestaat van beperkte zelfredzaamheid vanwege een verslavings-, psychisch of psychosociaal probleem of een combinatie ervan (eventueel met een verstandelijke beperking). Daarnaast moet men rechtmatig in Nederland verblijven.

[5] Opvang dak- en thuislozen (2017), Wmo-kader Rotterdam (2015), website gemeente Rotterdam (geraadpleegd november 2018).

Zelfredzaamheid

Zelfredzaamheid is het vermogen zich te kunnen redden in de huidige situatie op een bepaald levensdomein, eventueel met hulp van huisgenoten, sociaal netwerk of een vrijwilliger en/of door gebruik te maken van voorzieningen die in de wijk of stad beschikbaar zijn. Eigen kracht, een combinatie van persoonlijke capaciteiten en het sociale netwerk dat is opgebouwd, is daarbij het uitgangspunt. De mate van zelfredzaamheid wordt getoetst door middel van de zelfredzaamheids-matrix (ZRM). Deze matrix omvat de volgende levensdomeinen: inkomen, dagbesteding, huisvesting, gezinsrelaties, geestelijke gezondheid, fysieke gezondheid, verslaving, Algemene Dagelijkse Levensverrichtingen (ADL)-vaardigheden, sociaal netwerk, maatschappelijke participatie, justitie.

Centraal onthaal jongeren

Voor hulp via COJ hanteert de gemeente de volgende criteria:

- tussen de 18 en 22 jaar zijn;
- geen slaapplek hebben, ook niet binnen het netwerk;
- en/of beschermd of begeleid wonen nodig hebben;
- legaal in Nederland zijn;
- problemen niet zelf kunnen oplossen.

Plan van aanpak maatschappelijke opvang Rotterdam

Tussen 2006 en 2014 heeft Rotterdam het aantal dak- en thuislozen tijdelijk teruggedrongen door de ontwikkeling van de programma's 'Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang' I en II. Deze aanpak was gericht op het creëren van een stabiele situatie in de huisvesting, een legaal inkomen en een stabiel contact met de hulpverlening. In totaal werd volgens de gemeente bij zo'n 2.500 Rotterdamse daklozen een stabiele situatie bereikt. Als gevolg hiervan werd het aantal bedden in de nachtopvang tussen 2010 en 2014 bijna gehalveerd. Doordat de bezettingsgraad van de nachtopvang regelmatig boven de 100% uitkwam, werd het aantal bedden in 2014, 2015 en 2016 weer uitgebreid.

Actieprogramma Eerder Thuis

In 2016 is de gemeente Rotterdam gestart met het actieprogramma 'Eerder Thuis'. In het actieprogramma is de volgende ambitie opgenomen: 'de doelgroep (openbare) GGZ woont passend en zelfstandig(er), heeft passende ondersteuning en participeert naar vermogen'. Om dit te realiseren, zet de gemeente Rotterdam in op het voorkomen van instroom in de stedelijke ketens voor opvang en beschermd wonen. Tevens dient de doorstroom te worden bevorderd en de uitstroom te worden geborgd. Om sluitende ketens te realiseren voor opvang, verzekerde zorg en participatie, worden de stedelijke Wmo-ketens en de GGZ-ketens met elkaar verbonden.

Coördinatiepunt nazorg ex-gedetineerden

Rotterdam heeft een stedelijk coördinatiepunt waar alle meldingen over terugkerende meerderjarige ex-gedetineerden binnen komen (uit binnen- en buitenland). Vanuit het coördinatiepunt worden de basisvoorwaarden (minimaal onderdak, zorg en inkomen) geregeld voor terugkeer in de stad/wijk. Ook leidt het coördinatiepunt toe naar zorg en materiële hulp- en dienstverlening van de gemeente. Dakloze ex-gedetineerden die geen sociaal netwerk hebben en niet terecht kunnen bij de maatschappelijke opvang (geen

complexe problematiek of nog geen twee jaar ingeschreven in Rotterdam voorafgaand aan detentie), kunnen terecht bij tijdelijke kamers met begeleiding voor ex-gedetineerden.

Kostendelersnorm

In de Bijstandswet is opgenomen dat 'huisgenoten' (inwonenden vanaf 21 jaar) meetellen in de 'kostendelersnorm': zij worden verondersteld kosten met de medebewoners te kunnen delen. De hoogte van de bijstandsnorm wordt bepaald door het aantal medebewoners. Het inkomen van die medebewoners speelt hierbij geen rol (noch de aard van het inkomen). Het inkomen op huishoudniveau heeft wel gevolgen voor huurtoeslag en bijvoorbeeld kwijtschelding van gemeentelijke en waterschapsbelasting.

Bij gebruik van een briefadres is de kostendelersnorm niet aan de orde, omdat er geen sprake is van een gedeeld hoofdverblijf. Een briefadres voorziet er louter en alleen in dat een dakloze op een vast adres zijn post kan ontvangen. De dakloze is niet woonachtig op dat adres. Een briefadres kan in de gemeente Rotterdam worden aangevraagd voor de duur van zes maanden.

Inwonende kinderen

De kostendelersnorm heeft ook gevolgen voor bijstandsgerechtigde ouder(s) met inwonende kinderen. Voor hen geldt dat vanaf 21 jaar de uitkering verlaagd wordt. Aangezien de jongere vanaf die leeftijd ook recht heeft op een uitkering wordt het totale bedrag van het gezin weliswaar hoger, de ouder(s) worden echter gekort. Het inkomen van een jongere telt vanaf het 18^{e} jaar mee voor het inkomen op huishoudniveau, hetgeen van invloed is op toeslagen.

Jongeren zijn vanaf 18 jaar officieel meerderjarig, vanaf deze leeftijd stopt de kinderbijslag. Echter zijn ouder(s) tot het 21ste levensjaar van hun kind wettelijk verplicht om te voorzien in de kosten van levensonderhoud en studie van hun kind(eren). De jongeren zijn 'jongmeerderjarig' en moeten in principe door hun ouders financieel gesteund worden. Wanneer een jongere op deze leeftijd een uitkering aanvraagt wordt ervan uit gegaan dat de ouders dit ook doen. De uitkering komt hierdoor neer op zo'n € 300 per maand.

Rotterdamwet

De Wet bijzondere maatregelen grootstedelijk bestuur, ook wel de Rotterdamwet genoemd, geeft grote steden de mogelijkheid om de instroom van nieuwe bewoners met een sociaaleconomisch zwakke positie tijdelijk te beperken, om op die manier rust en ruimte te creëren om de integratie en de leefbaarheid van de aanwezige bewoners te verbeteren. De wet geeft - na de uitbreiding in 2016 - drie mogelijkheden om in te grijpen in de toewijzing van woningen: selecteren op basis van inkomen uit werk; voorrang op basis van sociaaleconomische kenmerken; en selecteren op basis van overlastgevend en crimineel gedrag. De wet is van kracht in vijf wijken in Rotterdam.

Begin 2018 heeft de Rotterdamse gemeenteraad gekozen voor verlenging van de Rotterdamwet. Uit evaluatie van de wet in Rotterdam blijkt dat sociaaleconomische kenmerken van de bewoners in de aangewezen wijken niet zijn verbeterd of soms zijn verslechterd. Er wonen weliswaar meer bewoners met inkomen uit werk, maar scores op

de gemeentelijke indexen (veiligheidsindex, sociale index) zijn niet verbeterd. Stakeholders ervaren geen wezenlijke effecten in de wijken waar het gaat om het verbeteren van de grootstedelijke problematieken en waarschuwen voor een waterbedeffect.

3. JONGEREN

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de gesprekken met de jongeren. Daarbij maken we gebruik van de informatie uit de vragenlijsten die zijn afgenomen bij 80 jongeren die gebruik maken van voorzieningen in verband met hun dak- en/of thuisloosheid. Waar mogelijk vullen we die aan met informatie afkomstig uit de expertmeeting.

We gaan allereerst in op de registratiegegevens die wij van de gemeente hebben ontvangen, alvorens we de geïnterviewde jongeren beschrijven. Vervolgens besteden we aandacht aan hun wooncarrière en gaan we in op hun dak- en thuisloosheid. Tenslotte bespreken we hoe de jongeren de overgang van hulpverlening in de jeugd naar hulpverlening voor volwassenen hebben ervaren.

Registratiegegevens

Uit registratiegegevens van de gemeente Rotterdam blijkt dat er in 2017 926 jongeren bij het Jongerenloket zijn aangemeld. Ruim de helft (57%) is een jongen, de overige jongeren (43%) zijn een meisje. De gemiddelde leeftijd van de jongeren bij aanmelding is 20 jaar, de jongste is 18 jaar en de oudste is 25 jaar. Uit de registraties valt af te leiden dat er bij zo'n 5% van de jongeren sprake is van een licht verstandelijke beperking (LVB).[1]

Figuur 3.1 Indicatie ondersteuningsbehoefte, in % (N=926)

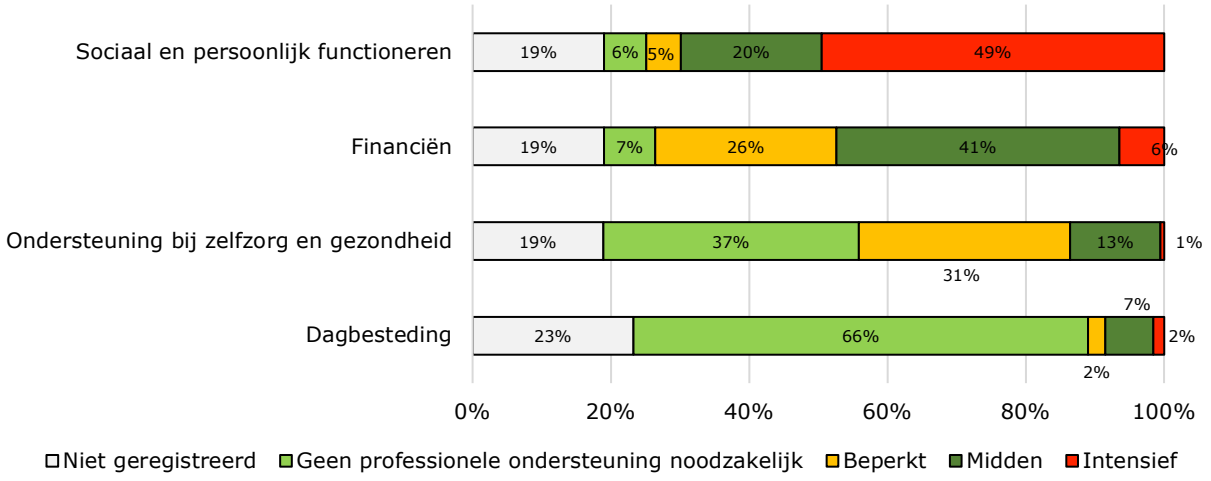

Tijdens het intakegesprek met de jongere brengt de WMO-adviseur de ondersteunings-behoefte van de jongere in kaart. Per categorie kan de ondersteuningsbehoefte als 'intensief', 'midden-intensief', 'beperkt' of 'niet noodzakelijk' worden gescoord. Uit de registratiegegevens blijkt dat de jongeren voornamelijk ondersteuning nodig hebben bij hun sociaal en persoonlijk functioneren (74% heeft in meer of mindere mate behoefte aan

[1] Uit de registratiegegevens komt naar voren dat er bij 5% van de jongeren sprake is van een licht verstandelijke beperking. Dit is echter geen verplicht veld om in te vullen, mogelijk dat dit percentage in werkelijkheid veel hoger ligt. Volgens de experts is dit inderdaad het geval.

ondersteuning) en bij hun financiën (73% heeft in meer of mindere mate behoefte aan ondersteuning) (figuur 3.1). De ondersteuningsbehoefte bij het sociaal en persoonlijk functioneren is wel zwaarder.

3.1 Beschrijving respondenten

In deze paragraaf behandelen we de achtergrond van de geïnterviewde jongeren. Daarbij besteden we achtereenvolgens aandacht aan hun algemene achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd, herkomst), de instelling waarvan zij op dit moment hulp ontvangen, hun financiële situatie, (eventueel) middelengebruik en overlastgevend gedrag en hun netwerk.

Achtergrondkenmerken

Meer dan de helft (57%) van de jongeren die we hebben gesproken is jongen, de overige jongeren (43%) zijn een meisje. De jongeren hebben een gemiddelde leeftijd van bijna 21 jaar, de jongste is 18 jaar terwijl de oudste 26 jaar is.[2]

Bijna twee derde (61%) van de jongeren is in Nederland geboren, een groot deel van hen is in Rotterdam geboren. Van de jongeren die niet in Rotterdam zijn geboren is een derde afkomstig uit een andere gemeente in Nederland. De overige jongeren zijn geboren op Aruba, Curaçao of Sint-Maarten (samen 10%) of komen uit onder meer Suriname (6%), Somalië (5%), Syrië (4%) en Kaapverdië (4%).

Ongeveer de helft (52%) van de jongeren heeft ooit langere tijd buiten Rotterdam gewoond of verbleven. Zij zijn voornamelijk (weer) naar Rotterdam gekomen in verband met (gezins)hereniging (31%), voor werk en/of studie (22%) en voor de instelling en/of opvang waar zij verblijven (22%).

Vrijwel alle (96%) jongeren zijn alleenstaand en/of niet gehuwd. Een enkeling is gehuwd en/of heeft een geregistreerd partnerschap (3%) of is gescheiden (1%). Bijna twee derde (62%) van de jongeren heeft een laag opleidingsniveau[3], terwijl de overige jongeren (38%) een middelhoge opleiding hebben afgerond. Er zijn geen jongeren met een hoog opleidingsniveau.[4]

Inkomsten en schulden

Een vijfde (19%) van de jongeren heeft op het moment van het interview geen inkomsten, het merendeel van hen heeft wel een uitkering aangevraagd (tabel 3.1). De jongeren die op dit moment geen inkomsten hebben krijgen over het algemeen pas sinds enkele weken hulp van de organisaties waar zij ondersteuning van ontvangen. Ruim een kwart (29%) van de jongeren krijgt studiefinanciering of WTS, een even groot deel (28%) heeft

[2] De respondent van 26 jaar bevond zich in een opvanglocatie voor jongeren en is om die reden bij de onderzoeksgroep 'jongeren' gevoegd en niet bij de onderzoeksgroep 'volwassenen'.
[3] Een opleiding tussen basisonderwijs en Mavo/VMBO theoretische leerweg.
[4] Het gemiddelde opleidingsniveau van jongeren van 15-25 jaar in 2017 in Nederland was: 48% laag opgeleid, 42% middelhoge opleiding en 10% hoog opleidingsniveau. (Bron: StatLine CBS).

inkomsten uit de bijstand of een daklozenuitkering. Eén op de vijf (19%) jongeren heeft inkomsten uit betaald en legaal werk.

Tabel 3.1 Soort inkomsten jongeren (N=80)*

	N	%
Studiefinanciering, WTS	23	29
Bijstand, daklozenuitkering	22	28
Betaald werk (wit)	15	19
Nu geen uitkering, maar uitkering in aanvraag	11	14
WW, WAO	8	10
Geen, ook geen uitkering in aanvraag	4	5
Betaald werk (zwart, niet strafbaar)	4	5
Anders	2	3

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Bijna drie kwart (71%) van de jongeren heeft schulden. De gemiddelde schuld van de jongeren is ruim 5.500 euro. De jongere met de minste schulden heeft zo'n 100 euro schuld, terwijl de jongere met de meeste schulden zo'n 25.000 aan schulden heeft.

Middelengebruik

Bijna een kwart (23%) van de jongeren geeft aan wel eens alcohol in grote hoeveelheden te hebben gebruikt. Het merendeel van hen heeft dit in het afgelopen jaar gedaan. De helft (51%) van de jongeren zegt wel eens drugs te hebben gebruikt; het merendeel van hen heeft dit in het afgelopen jaar gebruikt. Het gaat hierbij vrijwel uitsluitend om cannabis.[5] Enkele jongeren merken op dat zij met name cannabis gebruiken om met de stress en spanningen in hun leven om te kunnen gaan. Over het algemeen zien de jongeren hun drank- en drugsgebruik niet als problematisch.

Overlastgevend gedrag

Bijna een vijfde (18%) van de jongeren zegt in het afgelopen jaar in aanraking gekomen met politie en/of justitie. Dit was voornamelijk vanwege inbraak, diefstal en/of oplichting (29%) en openstaande boetes en/of openstaande taakstraffen (21%). Enkele jongeren (9%) hebben het afgelopen jaar in een gevangenis, huis van bewaring of politiecel gezeten. De duur van dit verblijf loopt uiteen van één dag tot maximaal vijf maanden. Ongeveer een tiende van de jongeren heeft in het afgelopen jaar wel eens in het openbaar bekenden uitgescholden (13%), onbekenden uitgescholden (13%) of op straat gevochten (12%). Enkele jongeren hebben in het afgelopen jaar wel eens bedreigingen geuit tegen anderen (8%) of in portieken geslapen (5%).

Netwerk

Aan de jongeren hebben we gevraagd welke personen dichtbij hen staan en wat hun band is met deze persoon. Zij noemen minimaal één en maximaal tien personen. Op deze wijze hebben we van twee derde (64%) van de jongeren het netwerk vast kunnen stellen. De jongeren waarvan we geen netwerk konden vaststellen geven aan geen personen (meer)

[5] In 2017 heeft 25,9% van de jongvolwassenen in de leeftijd van 20-24 jaar in het afgelopen jaar cannabis gebruikt. (Bron: www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/drugsgebruik/cijfers-context/huidige-situatie-volwassenen#node-cannabisgebruik-naar-leeftijd-en-geslacht).

te hebben die dichtbij hun staan. Bij een aantal jongeren heeft de familie het contact met de jongere verbroken. De andere jongeren hebben zelf het contact met familie en vrienden beëindigd. Zij voelden zich niet geaccepteerd door hun familie en/of hadden vaak ruzie thuis. Het contact met vrienden is voornamelijk verbroken omdat de jongere van mening was dat de vrienden een verkeerde invloed op hem/haar hadden. Zo stimuleerden en/of faciliteerden de vrienden de jongere in middelengebruik, overlastgevend gedrag en/of niet naar school c.q. werk gaan.

De gemiddelde netwerkgrootte van de jongeren is 4,8. Dit betekent dat de jongeren gemiddeld bijna vijf belangrijke personen in hun leven noemen. Het gaat daarbij voornamelijk om familieleden, gevolgd door vrienden. Ruim vier vijfde (84%) van de jongeren zegt dat hun netwerk (ook) bestaat uit familieleden. Zij noemen minimaal één en maximaal acht familieleden. Ruim drie kwart (78%) van de jongeren heeft vrienden in het netwerk. Vier vijfde (80%) van de jongeren met vrienden in het netwerk noemt één of twee vrienden. De overige (20%) jongeren noemen drie tot zes vrienden. Bijna de helft (45%) van de jongeren rekent een hulpverlener tot zijn of haar netwerk. In vergelijking met volwassenen en gezinnen noemen de jongeren relatief vaak hulpverleners op de vraag welke mensen er in hun netwerk voorkomen.

Huidige opvanglocatie

Tabel 3.2 toont bij welke instellingen de jongeren op dit moment verblijven c.q. de instellingen waarvan de jongeren op dit moment ondersteuning krijgen. Centrum voor Dienstverlening, Enver, Leger des Heils en Pameijer bieden verschillende vormen van ondersteuning aan op verschillende locaties in de stad. Bij Centrum voor Dienstverlening hebben we in totaal 17 jongeren gesproken: 11 verblijven bij begeleid wonen; vijf op een begeleid wonen locatie voor jonge moeders; en één jongere in de crisisopvang. Bij Enver maken de 16 jongeren die mee hebben gedaan aan het onderzoek gebruik van de crisisopvang (11) en begeleid wonen (5). Bij Leger des Heils hebben we jongeren gesproken bij de 24-uurs opvang (8) en opvang voor jonge moeders (4). Bij Pameijer interviewden we jongeren bij de crisisopvang (9) en het activeringscentrum (1).

Tabel 3.2 Instelling waar de jongeren op dit moment verblijven c.q. ondersteuning van krijgen

	N	%
Centrum voor dienstverlening	17	21
Enver	16	20
Leger des Heils	12	15
Pameijer	10	13
Maaszicht	9	11
NAS	6	8
Timon	3	4
Prokino	2	3
Antes	2	3
Middin	2	3
Arosa	1	1
Totaal	80	100

3.2 Wooncarrière

In deze paragraaf bespreken we de wooncarrière van de jongeren. Allereerst gaan we in op hun woonsituatie tijdens de jeugd, vervolgens besteden we aandacht aan hun woonsituatie vanaf het 18e levensjaar tot het moment van het interview. We sluiten de paragraaf af met een overzicht van de instellingen waar de jongeren verblijven op moment van het interview.

Woonsituatie tijdens jeugd

Vrijwel alle (94%) jongeren woonden tot hun 12e jaar (tijdelijk) bij familie (tabel 3.3).[6] Vier vijfde (84%) van deze jongeren heeft tot hun 12e jaar uitsluitend bij familie gewoond, terwijl de overige jongeren (16%) zowel bij familie als op één of meerdere andere locatie(s) (voornamelijk bij een jeugdzorginstelling of in een pleeggezin) hebben verbleven.

Tabel 3.3 Verblijf tot 12 jaar en 12-18 jaar (N=79)*

	Tot 12 jaar		12 – 18 jaar	
	N	%	N	%
Bij familie	74	94	67	85
Jeugdzorginstelling	9	11	20	25
Pleeggezin	6	8	9	11
Buitenland	6	8	7	9
Eigen woonruimte	-	-	11	14
Crisisopvang	2	3	8	10
Bij vrienden/kennissen	1	1	12	15
Politie, huis van bewaring, penitentiaire inrichting, gevangenis	1	1	6	8
Internaat	1	1	-	-
Beschermd/begeleid wonen	-	-	8	10
24-uurs opvang (incl. vrouwenopvang)	-	-	5	6
Op straat	-	-	3	4
AZC	-	-	2	3
Afkickkliniek	-	-	2	3
GGZ-instelling	-	-	1	1
Hotel, jeugdherberg	-	-	1	1

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Een tiende (11%) van de jongeren woonde (een tijd) in een jeugdzorginstelling, terwijl ongeveer één op de tien (8%) (tijdelijk) in een pleeggezin of (bij familie) in het buitenland verbleef. De 79 jongeren noemen in totaal 100 verblijflocaties tot hun 12e jaar. Dit zijn gemiddeld ruim één locatie per jongere.

Ook tussen het 12e en het 18e levensjaar woonde het merendeel (85%) van de jongeren (een periode) bij familie. Bijna de helft (48%) van deze jongeren heeft uitsluitend bij familie gewoond, terwijl de andere jongeren (52%) tevens (tijdelijk) op een andere locatie verbleven.

[6] Het betreft hier familie in de breedste zin van het woord. Het kan dus gaan om biologische ouders, adoptieouders, pleegouders, stiefouders, grootouders, (stief-)broers en zussen, ooms en tantes, neven, nichten, etc.

Een kwart (25%) van de jongeren woonde in een jeugdzorginstelling en ongeveer één op de zeven (15%) logeerde bij vrienden of kennissen. Eén op de tien jongeren verbleef op deze leeftijd (een bepaalde periode) in een pleeggezin (11%), in een eigen woonruimte (10%), in een crisisopvang (10%), in een begeleide of beschermde woonvorm (10%) of in het buitenland (9%). De 79 jongeren noemen 162 plekken waar zij in deze periode verbleven, dat is gemiddeld ruim twee locaties per jongere.

Woonsituatie volwassenheid

Vanaf het 18e levensjaar woonde ruim de helft (56%) van de jongeren (een periode) bij familie of partner, terwijl ongeveer twee vijfde in een crisisopvang (43%) verbleef of bij vrienden of kennissen (41%) logeerde (tabel 3.4). Een deel van de jongeren heeft na zijn of haar 18e (tijdelijk) in een eigen woonruimte (25%) of in een instelling voor beschermd of begeleid wonen (22%) verbleven. De jongeren noemen in deze periode 175 afzonderlijke locaties, wat overeenkomt met bijna drie locaties per jongere.

Tabel 3.4 Verblijf 18 jaar tot nu (N=68)*

	N	%
Bij familie/partner	38	56
Crisisopvang	29	43
Bij vrienden/kennissen	28	41
Eigen woonruimte	17	25
Beschermd/begeleid wonen	15	22
24-uursopvang (incl. vrouwenopvang)	14	21
Op straat, voor wonen ongeschikte behuizing	11	16
Jeugdzorginstelling	9	13
Buitenland	4	6
Politie, huis van bewaring, penitentiaire inrichting, gevangenis	3	4
GGZ-instelling	3	4
Pleeggezin	1	2
AZC	1	2
Onderdak verstrekt door werkgever	1	2
Afkickkliniek	1	1

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Duur verblijf huidige opvanglocatie

De jongeren verblijven inmiddels gemiddeld ruim 30 weken bij de instelling waar zij op dit moment ondersteuning van ontvangen. Het merendeel (89%) van de jongeren krijgt momenteel korter dan één jaar ondersteuning van de voorziening waar zij op dit moment hulp van krijgen (tabel 3.5).

Tabel 3.5 Duur van verblijf/ondersteuning bij/van huidige voorziening

	N	%
Minder dan 1 maand	12	15
1 maand t/m 3 maanden	19	24
3 maanden t/m 6 maanden	12	15
6 maanden tot 1 jaar	28	35
Langer dan 1 jaar	9	11
Totaal	80	100

3.3 Dak- en thuisloosheid

In deze paragraaf besteden we aandacht aan de dak- en thuisloosheid van de jongeren. Allereerst gaan we in op de aanleiding(en) van hun dak- en thuisloosheid. Vervolgens bespreken we de eerdere verblijfplaatsen van de jongeren.

Aanleiding dak- en thuisloosheid

Aan de jongeren is ook gevraagd wat volgens hen de aanleiding is van hun huidige dak- en thuisloosheid. Regelmatig noemen de jongeren meerdere aanleidingen van hun dak- en thuisloosheid. In totaal noemen 79 jongeren 102 redenen. De belangrijkste oorzaak van dak- en thuisloosheid onder de jongeren is een woonsituatie die niet langer houdbaar was (70%) (tabel 3.6). De jongeren konden om verschillende redenen niet langer in hun vorige woonomgeving blijven. Het gaat daarbij voornamelijk om een agressieve ouder of partner en/of een conflict met (stief)ouder(s) en/of (stief)broer(s) of -zus(sen). Bijna een vijfde (17%) van de jongeren noemt geldgebrek als oorzaak van hun dak- of thuisloosheid. Overigens speelt geldgebrek vaak een rol bij het dak- of thuisloos raken van jongeren. Met voldoende financiële middelen zouden zij immers vrijwel altijd een slaapplaats kunnen vinden. Dit geldt tevens voor het ontbreken van een netwerk wat door een tiende (9%) van de jongeren als aanleiding van hun dak- en thuisloosheid wordt genoemd.

Tabel 3.6 Aanleiding dak- of thuisloosheid (N=79)*

	N	%
Woonsituatie niet houdbaar	55	70
Geldgebrek	13	17
Geen netwerk	7	9
Psychische / ggz problemen	6	8
Geen woonruimte na detentie of na einde verblijf in instelling	6	8
Uitzetting	4	5
Onbekend met regels	3	4
Detentie opvoeder	2	3
Anders	6	8

*Meerdere antwoorden mogelijk.

De professionals noemen tevens een andere situatie die volgens hen dak- en thuisloosheid van jongeren veroorzaakt. Zij geven aan dat ouders wettelijk verplicht zijn hun kind tot 21 jaar te ondersteunen. Ouders zijn er verantwoordelijk voor dat hun kind onderdak, kleding, voeding, scholing en medische hulp krijgt.[7] Hulpverleners zien regelmatig dat ouders zich niet aan deze verplichting houden. Voor jongeren zonder baan of studie(financiering) is een bijstandsuitkering vaak de enige bron van inkomsten. Een bijstandsuitkering voor een jongere is tot en met 21 jaar ruim 300 euro. Zowel de jongeren als de professionals geven aan dat dit onvoldoende is om in levensonderhoud te voorzien. Zij merken tevens op dat er zeer weinig goedkope (sociale) huurwoningen zijn in Rotterdam. Dit heeft als gevolg dat de wachtlijst voor deze woningen zeer lang is. Inschrijven voor een sociale huurwoning is bovendien pas mogelijk vanaf 18 jaar. Jongeren die een sociale huurwoning zoeken staan daardoor niet lang genoeg op de wachtlijst om in aanmerking te komen voor een woning.

[7] www.nibud.nl/consumenten/uw-kind-wordt-18-jaar/ *Geraadpleegd dd: 22-11-2018*.

Door middel van een urgentieverklaring kan men voorrang krijgen en eerder in aanmerking komen voor een woning. Er is pas recht op urgentie wanneer een jongere in een instelling van de maatschappelijke opvang verblijft.

Wanneer de behandeling of het verblijf van een jongere in een instelling is afgerond komt de indicatie voor het verblijf in de instelling ten einde. Idealiter stroomt de jongere uit naar een geschikte (eigen) woonruimte. Voor deze jongeren kan een urgentieverklaring worden aangevraagd. De professionals zeggen dat wanneer deze verklaring is toegekend, het nog een aantal maanden kan duren voordat een geschikte woning beschikbaar is voor de jongere. In de tussentijd moet de indicatie van de jongeren worden verlengd, waardoor deze in een instelling verblijft, en daar een plek bezet houdt, terwijl dit niet meer nodig is.

Eerdere verblijfplaatsen

Tabel 3.7 toont waar de jongeren verbleven voordat zij bij de voorziening kwamen waar zij momenteel verblijven. Het blijkt dat ongeveer een kwart van de jongeren toen verbleef in een crisisopvang (27%) of bij familie of partner (23%) (1e plek). Het verblijf in de crisisopvang is voornamelijk geëindigd omdat het verblijf van tijdelijke aard was. De jongeren konden doorstromen naar een andere voorziening waar zij gedurende een langere periode kunnen verblijven, konden terecht bij familie/partner of vrienden/kennissen of zij vonden een eigen woning. Het verblijf bij familie of partner is met name geëindigd omdat de woonsituatie niet meer houdbaar was. Zij zijn daarom vrijwillig of op verzoek van familie of partner vertrokken. Twee jongeren konden niet langer bij familie verblijven omdat hun familielid in detentie zat en daardoor zijn/haar woning kwijtraakte.

Tabel 3.7 Waar verbleven voor deze voorziening (plek 1), daarvoor (plek 2) en daarvoor (plek 3)*

	1e plek N=79		2e plek N=77		3e plek N=64	
	N	%	N	%	N	%
Crisisopvang	21	27	7	9	2	3
Familie, partner	18	23	31	40	31	48
Op straat, voor wonen ongeschikte behuizing	10	13	4	5	3	5
Vrienden, kennissen	8	10	12	16	7	11
Jeugdzorginstelling	8	10	4	5	9	14
Eigen woonruimte	4	5	5	7	3	5
Afwisselend bij familie en vrienden	3	4	3	4	-	-
Beschermd/begeleid wonen	3	4	3	4	4	6
GGZ-instelling	3	4	-	-	-	-
Politie, Huis van bewaring, penitentiaire inrichting, gevangenis	2	3	2	3	1	2
Buitenland	-	-	4	5	2	3
24-uurs opvang	1	1	1	1	2	3
Onderdak verstrekt door werkgever	-	-	1	1	-	-
Afkickkliniek	-	-	-	-	2	3
Hotel, jeugdherberg	1	1	-	-	-	-
Ziekenhuis	1	1	-	-	-	-

*Meerdere antwoorden mogelijk.

De jongeren die op straat verbleven (13%) sliepen voornamelijk niet langer op straat omdat zij bij een voorziening terecht konden. De jongeren die bij vrienden of kennissen

verbleven zijn over het algemeen vrijwillig of op verzoek van de vrienden/kennissen vertrokken. Zij vonden vervolgens voornamelijk onderdak bij de voorziening waar zij nu verblijven. De jongeren die vrijwillig vertrokken geven daarbij vooral aan dat zij hun vrienden/kennissen niet te lang 'tot last' willen zijn. Jongeren die in een instelling verbleven (jeugdzorg, beschermd/begeleid wonen of ggz) zijn voornamelijk ontslagen uit de instelling in verband met het einde van hun behandeling of vrijwillig vertrokken. Enkele jongeren zijn gedwongen vertrokken uit de instelling, omdat zij zich hadden misdragen.

Tabel 3.7 toont tevens waar de jongeren verbleven voorafgaand aan de hiervoor besproken locatie (2e plek). Twee vijfde (40%) van de jongeren woonde op dat moment bij familie of partner. De redenen waarom deze woonsituatie is gestopt zijn vergelijkbaar met de redenen waarom deze woonsituatie is gestopt bij plek 1, namelijk omdat de jongere de woning zelf (vrijwillig of op verzoek van familie/partner) heeft verlaten. Bijna een vijfde (16%) van de jongeren verbleef op dat moment bij vrienden of kennissen. Deze woonsituatie is voornamelijk geëindigd omdat de jongere is vertrokken op verzoek van de vrienden/kennissen.

Nog verder terug (op plek 3) verbleef bijna de helft (48%) van de jongeren bij familie of partner, terwijl ruim een tiende (14%) van de jongeren verbleef op dat moment in een jeugdzorginstelling. De redenen waarom deze woonsituaties zijn gestopt komen overeen met de redenen die zijn genoemd bij plek 1. Er zijn overigens geen bepaalde routes c.q. patronen te onderscheiden die jongeren volgen voordat ze dak- of thuisloos worden. De gevolgde route verschilt van persoon tot persoon.

Duur dak- of thuisloosheid

De jongeren waren gemiddeld bijna 21 weken dak- of thuisloos voordat zij bij het Jongerenloket om hulp vroegen. Ongeveer een vijfde (22%) heeft zich onmiddellijk bij het Jongerenloket gemeld toen hij/zij dak- of thuisloos werd (tabel 3.8). Enkele jongeren geven aan dat zij al voordat zij dak- of thuisloos werden bij het Jongerenloket om hulp hebben gevraagd in verband met een onhoudbare thuissituatie en daarmee samenhangende dreigende dak- en thuisloosheid. Zij konden bij het Jongerenloket echter niet worden geholpen omdat zij (nog) niet feitelijk dak- of thuisloos waren. Medewerkers van het Jongerenloket adviseerden hen contact op te nemen met hun wijkteam. In hoeverre de jongeren vervolgens ook daadwerkelijk contact opnemen met het wijkteam is niet bekend.

Tabel 3.8 Duur van dakloosheid voordat jongere naar het jongerenloket ging

	N	%
0 dagen	17	22
1 week t/m 1 maand	17	22
1 maand t/m 3 maanden	11	15
3 maanden t/m 6 maanden	12	16
6 maanden tot 1 jaar	10	13
Langer dan 1 jaar	9	12
Totaal	76	100

Voorkomen van dak- en thuisloosheid

Twee derde (63%) van de jongeren is van mening dat hun dak- of thuisloosheid voorkomen had kunnen worden, met name als ze 'betere hulp' hadden gekregen. Zij merken daarbij op dat zij vaak bij verschillende instellingen en van verschillende hulpverleners ondersteuning hebben ontvangen. Dit heeft er volgens hen voor gezorgd dat zij onnodig lang op hulpverlening hebben moeten wachten. Zij staan regelmatig op een andere wachtlijst en zij moeten elke nieuwe hulpverlener opnieuw leren kennen, vertrouwen en hun verleden en problemen toelichten. Zij zijn van mening dat een deel van hun problemen voorkomen had kunnen worden als zij eerder en intensievere hulp hadden gekregen. De jongeren geven tevens aan dat zij vinden dat er beter naar hen geluisterd had moeten worden door ouder(s) en hulpverlener(s). Zij vinden dat zij zelf (meer) inspraak zouden moeten hebben in welke vorm(en) van hulp zij bij welke aanbieder krijgen en hoe langdurig en intensief deze hulp is.

Een aantal professionals merkt op dat zij van mening zijn dat de jongeren volgens hen niet altijd de best mogelijke zorg krijgen. In de hulpverlening wordt veel gewerkt met tijdelijke contracten, waardoor er een groot verloop is onder het personeel. De vele personeelswisselingen hebben volgens de professionals negatieve gevolgen voor de kwaliteit van de hulpverleners en daarmee de kwaliteit van de hulpverlening. Er kan weinig kennis worden opgebouwd en de kennis die is opgebouwd verdwijnt snel. Personeel met een vaste aanstelling is bovendien veel tijd kwijt aan het steeds opnieuw inwerken van hun nieuwe collega's. De personeelswisselingen hebben tevens tot gevolg dat jongeren regelmatig een nieuwe hulpverlener krijgen. Cliënten bouwen een vertrouwensband op met hun hulpverleners wat het behandeltraject over het algemeen ten goede komt. Wanneer jongeren een nieuwe hulpverlener krijgen moet deze vertrouwensband opnieuw opgebouwd worden. In de gesprekken met de jongeren is door een aantal jongeren opgemerkt dat zij een lang (hulpverlenings)traject (hebben) doorlopen en bij veel verschillende instellingen en hulpverleners zijn geweest. Zij zeggen bij geen enkele instelling écht geholpen te worden en hebben het gevoel dat zij 'van het kastje naar de muur' gestuurd worden. De professionals geven aan dat sommige jongeren een 'jeugdzorgtrauma' hebben. Deze jongeren zijn in hun jeugd al bij een groot aantal instellingen in zorg geweest en zijn vaak teleurgesteld in de hulpverlening. Deze jongeren zijn 'instellingsmoe', zij hebben geen vertrouwen meer in de hulpverlening. Wanneer zij volwassen zijn gaan zij instellingen en hulpverleners liever uit de weg. Enkele (vijf) jongeren geven aan dat zij, toen zij 18 werden, niet langer bij de instelling konden blijven waar zij tot op dat moment verbleven of ondersteuning van ontvingen, maar dat er geen passend alternatief werd geboden. Ook dit werd door de jongeren beschreven als een gevoel van 'in de steek gelaten worden'.

De jongeren geven aan dat zij zelf ook een rol hadden kunnen spelen bij het voorkomen van hun dak- en thuisloosheid. Zij zijn van mening dat zij eerder om hulp hadden moeten vragen, serieuzer hadden moeten zijn en niet naar 'foute vrienden' hadden moeten luisteren. De jongeren merken daarbij echter wel op dat zij niet altijd de gevolgen van de keuzes die zij maakten goed konden overzien. Het gaat dan bijvoorbeeld om de keuze om het ouderlijk huis te verlaten, het contact met familie te verbreken, niet naar school te gaan en/of te stoppen met een opleiding, geld te lenen, et cetera.

Tenslotte is een aantal jongeren van mening dat hun ouders hun dak- of thuisloosheid hadden kunnen voorkomen.[8] Deze jongeren geven aan dat zij niet langer bij hun ouders konden, mochten of wilden blijven door een conflict met hun ouders. Professionals merken op dat de inkomsten van ouders dalen wanneer hun kind 18 jaar wordt. Ouders hebben vanaf dat moment geen recht meer op kinderbijslag en kindgebonden budget, terwijl de kosten voor hun kind toenemen, bijvoorbeeld door de bekostiging van de zorgverzekering. Dit zou volgens verschillende professionals een factor zijn die meespeelt bij het verzoek van ouders aan hun kind om de woning te verlaten, met name wanneer er al gedurende langere tijd conflicten spelen binnen het gezin.

3.4 Overgang jeugd naar volwassenheid

Bijna twee derde (62%) van de jongeren heeft ondersteuning ontvangen voor zij 18 jaar werden. In deze paragraaf besteden we aandacht aan de wijze waarop de overgang van jeugd naar volwassenheid – en de daar bijbehorende veranderingen in de hulpverlening – door deze jongeren is ervaren.

Jeugd

De jongeren die voor hun 18e jaar ondersteuning ontvingen maakten voornamelijk gebruik van de jeugdzorg (85%). Enkelen van hen (15%) zeggen hiervan nog steeds (na hun 18e) ondersteuning te ontvangen, de overige jongeren (85%) krijgen geen hulp meer van de jeugdzorg. De jongeren die geen gebruik meer maken van de jeugdzorg geven aan dat deze hulpverlening voornamelijk is gestopt omdat zij 18 jaar zijn geworden. Een vijfde (20%) van de jongeren die in de jeugd ondersteuning ontving heeft, voordat zij 18 werden, contact gehad met een instelling voor begeleid wonen. De helft van hen (50%) heeft nog steeds contact met deze instelling. Een zesde (17%) van de jongeren heeft justitiële hulp ontvangen en een even groot deel (17%) heeft contact gehad met de leerplichtambtenaar. De helft (50%) van de jongeren die justitiële hulp hebben ontvangen, heeft nog steeds contact met deze organisatie. Van de jongeren die contact hebben gehad met een leerplichtambtenaar heeft nog bijna twee derde (63%) contact met deze persoon.

Overgang naar volwassenheid

Ruim de helft (58%) van de jongeren die hulp of ondersteuning kregen voordat zij 18 waren, geeft aan de overgang van 18- naar 18+ als negatief te hebben ervaren. Deze jongeren beschrijven dit moment als 'in een zwart gat vallen' of 'aan je lot overgelaten worden'. Zij merken op dat zij ineens veel meer (financiële) zaken zelf moesten regelen, zoals hun zorgverzekering en het aanvragen van een uitkering. Zij zeggen dit erg ingewikkeld te vinden en zijn van mening dat zij hierbij (te) weinig ondersteuning kregen. Ook de professionals geven aan dat veel zaken die geregeld moeten worden erg ingewikkeld zijn. Ze merken op dat zij het zelf ook lastig vinden om op de hoogte te zijn van alle regels en dat zij begrijpen dat de jongeren hier regelmatig in vastlopen. Enkele jongeren kwamen hierdoor (opnieuw) in de financiële problemen.

[8] Van de jongeren die van mening zijn dat hun dak- en thuisloosheid voorkomen had kunnen worden zegt 12% dat het voorkomen had kunnen worden door hun ouders.

Daarnaast geeft een aantal jongeren aan dat zij niet langer bij de instelling konden verblijven waar zij voor hun 18e jaar verbleven. Een deel van de jongeren vond een instelling die goed bij hen past, terwijl een ander deel terecht kwam op een plek waar zij zich niet prettig voelden en/of wat geen geschikte verblijfplaats voor hen was. Zo merkt één jongere op dat hij weer bij zijn moeder moest gaan wonen, terwijl hij daar eerder juist moest vertrekken omdat zij niet voor hem kon zorgen. Een andere jongere geeft aan dat zij terug moest naar haar vader die haar in het verleden heeft mishandeld. Beide jongeren merken op dat zij liever niet teruggingen naar hun moeder/vader, maar dat zij op dat moment geen andere keuze hadden.

Een kwart (24%) van de jongeren die ondersteuning kreeg voor hun 18e heeft niets of nauwelijks iets gemerkt van de overgang naar de hulpverlening voor volwassenen, terwijl een vijfde (18%) van de jongeren de overgang als positief heeft ervaren. Zij geven aan dat zij vanaf hun 18e meer vrijheid kregen en dat zij dit als prettig hebben ervaren.

Aan de jongeren is ook gevraagd hoe de overgang van 18- naar 18+ naar hun mening beter zou kunnen verlopen. De jongeren merken hierover op dat zij behoefte hebben aan een soepele, geleidelijke overgang naar de grote vrijheid, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid die zij plotseling hebben als zij 18 worden. Zo zouden zij voorbereid willen worden op het regelen van hun eigen (financiële) zaken en hier in de eerste periode ondersteuning bij willen krijgen. Zij willen graag betere ondersteuning bij praktische zaken, zoals het vinden van een woning, het aanvragen van een uitkering, omgaan met geld, en het regelen van een zorgverzekering. Als ze vanwege hun leeftijd niet langer bij de huidige instelling kunnen blijven, dan zou er volgens hen goed gekeken moeten worden naar de individuele situatie van de jongere. Welke vervolgstap past het beste bij de jongere en wat wil de jongere zelf. Vervolgens dient er een warme overdracht plaats te vinden naar de volgende locatie.

3.5 Casussen

We sluiten het hoofdstuk af met de beschrijving van twee casussen.

Casus: man, 20 jaar oud

Ik ben geboren op Curaçao, daar woonde ik bij mijn oma. Daar heb ik gewoond tot ik 18 was. Toen ik 18 was heeft m'n oma mij naar Nederland gestuurd om hier te gaan studeren. Volgens haar kon ik hier in Nederland een beter leven krijgen dan op Curaçao. Ik kon bij mijn oom gaan wonen in Rotterdam. Eenmaal in Nederland kreeg ik al snel nieuwe vrienden. We hingen de hele dag samen rond op straat en we blowden de hele dag. Ik ben al snel gestopt met school want dat vond ik niet leuk. Op een gegeven moment ging ik zelf ook dealen, kon ik heel makkelijk veel geld verdienen. Ik had veel gedoe met de politie. Ik was vaak betrokken bij ruzies en vechtpartijen en ik heb wat dingen vernield en gestolen. M'n oom was er helemaal klaar mee en heeft me het huis uitgezet. Gelukkig kon ik bij vrienden gaan wonen. Toen ik werd aangehouden moest ik vier maanden in de gevangenis.

Toen ik vrijkwam wilde ik het anders aanpakken: stoppen met dealen en weer naar school gaan. Ik kon niet terug naar m'n oom en ik durf ook niet terug te gaan naar Curaçao. Ik woonde een

tijdje in een onderverhuur kamer, maar doordat ik me daar niet kon inschrijven kon ik geen uitkering krijgen. Ik ben toen via de reclassering bij een jongerenwerker terecht gekomen die heeft me naar het Jongerenloket gestuurd. Ik heb een poosje in de crisisopvang gezeten totdat ik kon doorstromen naar een opvang voor jongeren. Ik zit nu in een opvang waar ze me helpen alles weer op een rijtje te krijgen en alles te regelen.

Casus: man, 19 jaar oud

Ik woonde altijd bij mijn moeder, met mijn vader heb ik geen contact. We hadden het niet breed, maar we redden het prima met z'n tweeën. Toen kreeg mijn moeder een nieuwe vriend. Ze trouwden en hij kwam bij ons wonen. Opeens moest alles anders, ik mocht niks meer, mijn stiefvader had overal commentaar op. We hadden heel vaak ruzie en mijn moeder koos zijn kant.

Zodra ik 18 werd ben ik vertrokken, m'n moeder heeft me niet tegengehouden. Ik heb geen contact meer met m'n moeder of stiefvader. Ik kon bij een vriend op de bank slapen. Omdat m'n moeder en stiefvader me hebben uitgeschreven op hun adres kon ik geen studiefinanciering meer krijgen. Het ging steeds slechter op school en ik kon het allemaal niet meer betalen. Ik had totaal geen overzicht meer. Uiteindelijk ben ik gestopt met school. Ik kon het allemaal niet meer aan. Ik zat toen de hele dag te gamen en te blowen bij een vriend. Ik had op een gegeven moment geen geld meer, toen ben ik naar het Jongerenloket gegaan. Zij zeiden dat ze me niet konden helpen, maar dat ik naar het wijkteam moest gaan. Ik weet niet wat dat is of waar ik daarvoor naartoe moet.

Ik snap ook niet hoe alles werkt. Ik heb bijvoorbeeld de goedkoopste zorgverzekering afgesloten met een hoog eigen risico. Maar toen ik na een ongeluk naar het ziekenhuis moest kreeg ik een heel hoge rekening, die kon ik nooit betalen. Ik had ook een studieschuld omdat ik m'n studie niet had afgemaakt. Ik had totaal geen overzicht over wat ik allemaal moest regelen en doen. Daardoor werden de schulden steeds hoger.

Van een kennis kreeg ik het telefoonnummer van een goede hulpverlener van het wijkteam die mij misschien zou kunnen helpen. Deze hulpverlener heeft ervoor gezorgd dat ik bij de crisisopvang terecht kon. Ze hebben me daar geholpen om alles weer een beetje op een rijtje te krijgen. Na een paar weken kon ik doorstromen naar een opvang voor jongeren waar ik langer kan blijven. Binnenkort begin ik ook weer aan m'n studie, die wil ik nu afmaken.

4. VOLWASSENEN

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten voor de volwassenen. Daarbij maken we gebruik van de informatie die we hebben verkregen uit de 109 gesprekken die we met volwassenen uit de doelgroep hebben gevoerd. In paragraaf 4.1 geven we een beschrijving van enkele achtergrondkenmerken van de respondenten. Daarna beschrijven we in paragraaf 4.2 de wooncarrière van de respondenten, de woonsituaties in hun leven tot aan de plek waar ze nu verblijven. Tot slot gaan we in paragraaf 4.3 in op de redenen en oorzaken van hun dak- en thuisloosheid.

Registratiegegevens

Uit de registratiegegevens van de gemeente Rotterdam blijkt dat er in 2017 1.655 volwassenen bij Centraal Onthaal zijn aangemeld. Dit zijn veel meer mannen (84%) dan vrouwen (16%). Zij zijn tussen de 23 en 88 jaar oud, de gemiddelde leeftijd ligt op 40 jaar.

Figuur 4.1 toont de indicatie die de Wmo-adviseur vaststelt op basis van het intakegesprek bij Centraal Onthaal. Zo'n vier op de tien volwassenen (39%) heeft een midden-intensieve ondersteuningsbehoefte bij de financiën nodig. Eveneens vier op de tien (40%) volwassenen hebben midden- tot -intensieve begeleiding nodig op gebied van sociaal en persoonlijk functioneren.

Figuur 4.1 Indicatie ondersteuningsbehoefte, in % (N=1.655)

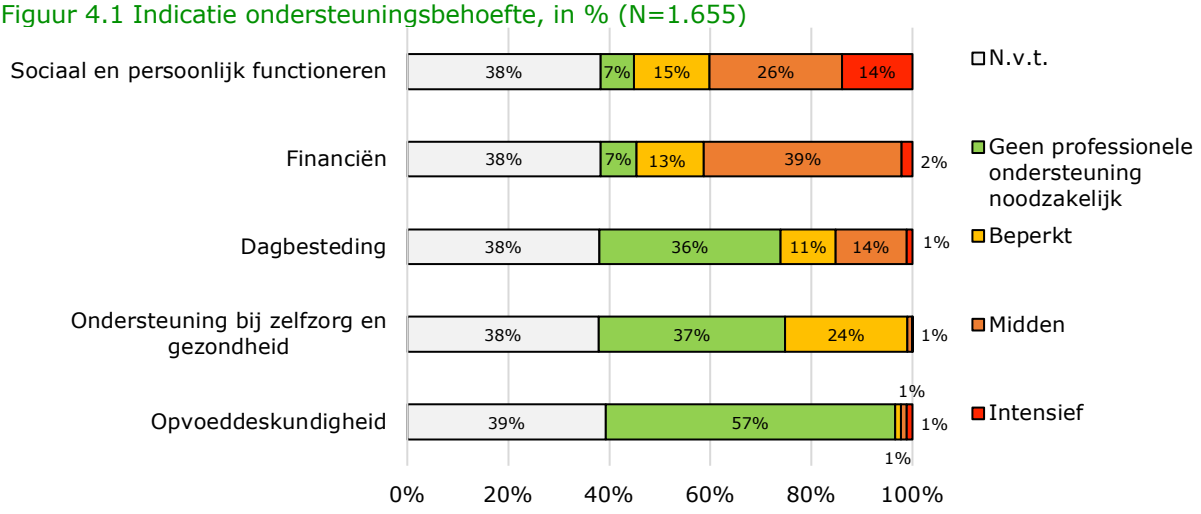

4.1 Beschrijving respondenten

Op het moment van interviewen waren de volwassenen dak- of thuisloos of tot voor kort dak- of thuisloos geweest. Een voorwaarde voor deelname aan het interview is dat zij in of na januari 2017 'in beeld' zijn gekomen van professionals. In de meeste gevallen komt dit doordat de persoon zelf naar Centraal Onthaal (CO) is gegaan. Een andere mogelijke route naar de maatschappelijke opvang is via OGGZ.

Achtergrondkenmerken

Van de 109 volwassenen die geïnterviewd zijn is 74% een man en 26% een vrouw. De gemiddelde leeftijd is 43,8 jaar. De jongste respondent in de categorie 'volwassenen' die wij hebben gesproken is 21 jaar[1] en de oudste is 79 jaar.

Ruim een kwart (28%) van de volwassenen is in Rotterdam geboren, terwijl ruim twee derde (70%) ooit langere tijd buiten Rotterdam heeft gewoond of verbleven. Zij zijn voornamelijk (weer) naar Rotterdam gekomen in verband met (gezins)hereniging (24%), voor werk en/of studie (22%) en/of voor vrienden en/of voor kennissen (18%). De helft (51%) van de volwassenen is in Nederland geboren. Overige herkomstlanden zijn onder meer Aruba, Bonaire, Curaçao (9%) en Suriname (9%).

Ruim de helft (58%) van de geïnterviewde volwassenen is momenteel alleenstaand (tabel 4.1). Een derde (31%) is voor de wet gescheiden en ongeveer één op de twaalf (8%) is op dit moment gehuwd of heeft een geregistreerd partnerschap.

Tabel 4.1 Burgerlijke staat

	N	%
Gehuwd of geregistreerd partnerschap	9	8
Voor de wet gescheiden	33	31
Weduwe/weduwnaar	3	3
Nooit gehuwd geweest, alleenstaand	63	58
Totaal	108	100

Ruim de helft (57%) van de geïnterviewde volwassenen heeft een laag opleidingsniveau[2]. Vergeleken met het landelijk percentage is dit een groot aandeel, 29% van de Nederlanders heeft een laag opleidingsniveau. Een derde (33%) van de dakloze volwassenen heeft een middelhoge opleiding afgerond (landelijk is dit 39%). Een tiende (10%) van de volwassenen die we interviewden heeft een hoog opleidingsniveau. Dit is fors lager dan het landelijk percentage hoger opgeleiden van bijna een derde van de bevolking.

Inkomsten en schulden

Een derde van de volwassenen (33%) heeft op het moment van interviewen geen inkomen (tabel 4.2). Voor drie kwart van deze groep (dit is een kwart van de totale groep volwassenen) loopt op dat moment wel een aanvraag voor een uitkering. Zij zijn kortgeleden dakloos geraakt en nog bezig met het op orde krijgen van hun administratie. Bijna de helft (45%) van de volwassenen heeft een bijstand- of daklozenuitkering. Ongeveer één op de zeven (15%) volwassenen ontvangt WW of WAO. Een klein deel van de volwassenen (7%) heeft betaald werk. Geen van de volwassenen zegt zwart werk of inkomsten uit illegale activiteiten te hebben (op het moment van interviewen).

[1] De respondent van 21 jaar bevond zich in een opvanglocatie voor volwassenen (in principe worden alleen jongeren bij volwassenen geplaatst als hun gedrag daar aanleiding toe geeft of als ze binnen een half jaar 23 worden) en is om die reden bij deze onderzoeksgroep gevoegd en niet bij de jongeren van 18-23 jaar. Alle overige respondenten zijn 23 jaar of ouder.

[2] Een opleiding tussen basisonderwijs en Mavo/VMBO theoretische leerweg.

Tabel 4.2 Soort inkomsten (N=108)*

	N	%
Geen, ook geen uitkering in aanvraag	9	8
Nu geen uitkering, maar uitkering in aanvraag	27	25
Bijstand, daklozenuitkering	48	45
WW, WAO	16	15
Studiefinanciering, WTS	-	-
Betaald werk (wit)	7	7
Anders	1	1
Weet niet	1	1

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Drie kwart van de volwassenen heeft schulden. De gemiddelde schuld van de volwassenen is €18.300.[3] De volwassene met de minste schulden heeft zo'n €200 schuld, terwijl de volwassene met de meeste schulden een schuld heeft van rond de €70.000.

Middelengebruik

Ongeveer twee vijfde van de volwassenen (42%) heeft wel eens alcohol in grote hoeveelheden gebruikt, in de zin dat zij dit zelf als problematisch gebruik betitelen. Van deze groep heeft de meerderheid (62%) dit in het afgelopen jaar ook gedaan (dit is een kwart van de totale groep volwassenen). Ongeveer een vijfde van de totale groep volwassenen geeft aan alcohol in grote hoeveelheden te hebben gebruikt maar dit nu niet meer te doen. Zij stopten met het alcoholgebruik om de volgende redenen: zij verloren hun interesse in alcohol doordat de drugsverslaving de overhand nam, stopten vanwege gezondheidsproblemen, of omdat ze niet langer verslaafd wilden zijn.

Ruim de helft van de volwassenen heeft wel eens drugs gebruikt (55%). Hiervan gebruikte de meerderheid ook in het afgelopen jaar drugs (72%, dit is 40% van de totale groep volwassenen). Cocaïne is de meest genoemde drug die men gebruikt (heeft), gevolgd door cannabis, heroïne, methadon en speed. Vaak noemen de volwassenen een combinatie van drugs die zij gebruikten. Een derde van de volwassenen heeft zowel drugs als alcohol in grote hoeveelheden gebruikt (36%). De groep die alcohol noch drugs in grote hoeveelheden heeft gebruikt is vrijwel even groot, 37%.

Overlastgevend gedrag

Ongeveer een derde (31%) van de volwassen dak- en thuislozen is het afgelopen jaar in contact geweest met politie of justitie. Het vaakst ging dit om inbraak of diefstal, gevolgd door geweld, gebruik van alcohol in het openbaar of vanwege een openstaande boete of taakstraf. Een vijfde (19%) heeft in het jaar voorafgaand aan het interview in een gevangenis, huis van bewaring of politiecel gezeten.

Netwerk

Twee derde van de volwassenen (68%) heeft een sociaal netwerk. Zij noemen minimaal één en maximaal tien mensen die belangrijk zijn voor hen. Gemiddeld hebben zij vier mensen in het netwerk. Familieleden worden veruit het vaakst genoemd, bijna vier vijfde (78%) van de respondenten met een netwerk benoemt dat dit (ook) uit familie bestaat.

[3] Van 67 van de 82 respondenten met schulden is de hoogte van de schuld (die zij naar eigen zeggen hebben) bekend. De andere respondenten met schulden wilden ofwel niet zeggen hoe hoog deze schuld was, of wisten dit niet.

Zij noemen tussen de één en zeven familieleden. De helft (51%) van de volwassenen geeft aan dat hun netwerk (ook) uit vrienden bestaat. Het vaakst wordt door hen één goede vriend genoemd (45% van de volwassenen noemt dit), gevolgd door twee vrienden (21%) of meer (tot aan vijf, samen 34%). Iets minder dan een derde (31%) van de volwassenen rekent een hulpverlener tot zijn netwerk.

Een derde (32%) van de volwassenen geeft aan geen netwerk te hebben. Zij zeggen niemand te kennen die belangrijk is in hun leven. Een deel van deze respondenten had weliswaar vrienden, maar heeft hiermee geen contact meer. Hierbij speelt verslaving vaak een rol: respondenten geven aan zelf dit netwerk te hebben verlaten ('door hen kwam ik op het verkeerde pad'), of dat de vriendschap eindigde toen het geld op was ('zo leer je je echte vrienden kennen, toen ik in de shit raakte was er niemand'). Ook enkele respondenten met een crimineel netwerk geven aan dit netwerk bewust niet meer op te zoeken, maar hierdoor wel beseffen nu volledig alleen te staan. Voor ongeveer de helft van de mensen zonder netwerk geldt dat zij niemand kennen in Rotterdam. De band met familie kan verbroken zijn, de familie overleden, de mensen waarmee men bijvoorbeeld op het werk omgaat benoemen zij zelf niet als 'vrienden'.

Huidige opvanglocatie

Voor dit onderzoek zijn op 17 verschillende locaties in de gemeente Rotterdam volwassen dak- en thuislozen gesproken. Enkele instanties bieden meerdere vormen van zorg en/of opvang. Het Leger des Heils biedt op meerdere locaties in Rotterdam nachtopvang. Op deze locaties is het merendeel van de interviews van deze instantie afgenomen, 35 van de 45 (tabel 4.3). Bij de dagopvanglocaties zijn vijf volwassenen geïnterviewd en bij 24-uurs opvanglocaties zijn eveneens vijf interviews afgenomen. Bij Antes zijn mensen gesproken op een locatie die dagopvang biedt en bij (intensief) beschermd wonen. Bij de overige organisaties is sprake van één vorm van opvang of hulp.

Tabel 4.3 Instelling waar de volwassenen op dit moment verblijven c.q. ondersteuning van krijgen

	N	%
Leger des Heils	45	41
Centrum voor dienstverlening	20	18
Antes	13	12
NAS	11	10
Pameijer	8	7
Ontmoeting	4	4
Arosa	2	2
Corridor	2	2
Humanitas	2	2
Perspektief	1	1
Middin	1	1

4.2 Wooncarrière

In deze paragraaf gaan we in op de verblijfplaatsen van de volwassenen in verschillende periodes in hun leven.

Woonsituatie tijdens jeugd

Tot de leeftijd van 12 jaar verblijven verreweg de meeste respondenten (97%) bij hun familie (tabel 4.4). Dit zijn niet altijd (alleen) de ouder(s), ook andere familieleden of combinaties worden genoemd, bijvoorbeeld een tijd bij grootouders of na scheiding van de ouders afwisselend een lange periode bij de ene en bij de andere ouder.

Tabel 4.4 Verblijf tot 12 jaar en 12-18 jaar (N=108)*

	Tot 12 jaar (N=108)		12-18 jaar (N=108)	
	N	%	N	%
Eigen woonruime	-	-	18	17
Bij familie/partner	105	97	90	83
Bij vrienden/kennissen	1	1	8	7
Pleeggezin	4	4	7	6
Jeugdzorginstelling	5	5	12	11
Op straat/in voor wonen ongeschikte behuizing (incl. kraakpand, camping)	-	-	-	-
In detentie	-	-	5	5
Beschermd/begeleid wonen/ ggz	-	-	6	6
AZC	-	-	3	3
Buitenland	-	-	-	-
Nacht- / crisisopvang	-	-	-	-
Anders	-	-	-	-

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Iets minder dan een tiende (9%) is voor het 12e levensjaar in een situatie zonder de eigen ouder(s) opgegroeid. Vóór het 18e jaar verblijft ongeveer één op de zes (17%) (deels) in een pleeggezin of instelling voor jeugdzorg. 16% Van de volwassenen heeft voor zijn/haar 18e jaar contact gehad met jeugdzorg of justitiële hulp; soms in combinatie met pleegzorg en verslavingszorg. Hen is gevraagd hoe zij de overgang van 18- naar 18+ destijds hebben ervaren. De meeste volwassenen die bij jeugdzorg in beeld waren zijn hierover niet positief. Ze geven aan 'aandacht voor de persoon' te hebben gemist. De kamertraining is op praktische en financiële zaken gericht maar zij misten aandacht voor hun psychische problemen, trauma's en/of verslaving. Twee volwassenen waren wel positief over de begeleiding door jeugdzorg.

Woonsituatie volwassenheid

Tussen hun 18e en 30e levensjaar woonde vier vijfde (80%) van de volwassenen (een periode) in een eigen (huur)woning, terwijl bijna één op de zeven (15%) (tijdelijk) op straat leefde (tabel 4.5). Ook tussen hun 30e en 50e levensjaar had het merendeel (70%) een eigen (huur)woning. Het deel dat in deze levensfase tijdelijk op straat leefde ligt op 38%.

Tabel 4.5 Verblijf 18 jaar tot nu*

	18-30 jaar (N=108)		30-50 jaar (N=100)		>50 jaar (N=34)	
	N	%	N	%	N	%
Eigen woonruime	86	80	70	70	13	38
Bij familie/partner	54	50	32	32	10	29
Bij vrienden/kennissen	20	19	25	25	11	32
Pleeggezin	1	1	-	-	-	-
Jeugdzorginstelling	4	4	-	-	-	-
Op straat/in voor wonen ongeschikte behuizing (incl. kraakpand, camping)	16	15	38	38	24	71
In detentie	9	8	14	14	4	12
Beschermd/begeleid wonen/ ggz	4	4	16	16	6	18
AZC	4	4	2	2	-	-
Buitenland	6	6	8	8	1	3
Nacht- / crisisopvang	11	10	41	41	23	68
Anders	8	8	5	5	-	-

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Duur verblijf huidige opvanglocatie

De volwassenen verblijven, of ontvangen hulp van een instantie, voor de duur van gemiddeld 25 weken.[4] Iets minder dan de helft (46%) van de volwassenen verblijft korter dan drie maanden in de huidige voorziening (tabel 4.6).

Tabel 4.6 Duur van verblijf/ondersteuning bij/van huidige voorziening

	N	%
Minder dan een maand	18	18
1 t/m 3 maanden	28	28
3 t/m 6 maanden	28	28
6 maanden t/m 1 jaar	15	15
1 t/m 2 jaar	11	11
Totaal	100	100

4.3 Dak- en thuisloosheid

In deze paragraaf gaan we in op de aanleiding en de achterliggende oorzaken voor dak- of thuisloosheid. Ook wordt ingegaan op de vraag waardoor iemand nergens anders (meer) terecht kon.

Aanleiding dak- of thuisloosheid

De meeste respondenten noemen meerdere redenen die tezamen de aanleiding vormen voor hun dak- of thuisloosheid. In totaal noemen de 109 respondenten 157 redenen. Bijna een derde van de volwassenen (31%) wijst op relatieproblemen, scheiding of een thuissituatie die niet houdbaar is, als aanleiding voor hun dak- of thuisloosheid (tabel 4.7). Ongeveer een vijfde (18%) noemt het hebben van een verslaving (alcohol, drugs, gokken) de aanleiding voor dakloosheid. Vaak worden hierbij meerdere redenen genoemd naast de

[4] Tot de instellingen waar de interviews zijn afgenomen behoren ook enkele locaties voor dagbesteding. Respondenten die hier zijn geïnterviewd voldeden wel aan de voorwaarde van dakloosheid op of na januari 2017. Aan deze respondenten is gevraagd hoe lang men hier al hulp ontvangt.

verslaving, maar beschouwt de respondent zijn/haar verslaving als achterliggende factor waardoor een neerwaartse spiraal is ingezet.

Tabel 4.7 Aanleiding voor dak- of thuisloosheid (n=109)*

	N	%
Scheiding/ relatieproblemen/ thuissituatie niet houdbaar	34	31
Verslaving	20	18
Geldgebrek	18	17
Psychische/ GGZ problematiek	18	17
Huisuitzetting	18	17
Baan kwijt/ inkomsten kwijt	13	12
Geschil over huur/ regels niet kennen/ opgelicht in particuliere huursector	13	12
Geen netwerk	7	6
Geen woonruimte na detentie/ ontslag uit instelling	6	6
Net uit buitenland	4	4
Anders	5	5

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Geldgebrek, psychische problemen, scheiding en baanverlies worden door respondenten in combinatie met verslaving genoemd (en in combinatie met elkaar). Er is niet een combinatie van deze redenen die vaker genoemd wordt dan andere combinaties. Ook de volgtijdelijkheid verschilt: bij de mensen die hun baan of inkomsten kwijtraakten kan dit zijn gebeurd als gevolg van verslaving, maar ook terugval in verslaving door baanverlies (gevolgd door verveling of het oude netwerk weer opzoeken) komt voor. Hetzelfde geldt voor de combinatie verslaving en relatiebreuk.

Degenen die één reden noemen, noemen het vaakst relatieproblemen als aanleiding voor de dak- of thuisloosheid (in totaal een vijfde van de gehele groep volwassenen). Voor deze volwassenen geldt vaak dat er sprake was van een situatie die acuut beëindigd moest worden, zoals een vechtscheiding, vermoeden van huiselijk geweld, oplichting door de (ex-)partner of een ernstig conflict met de persoon waarmee men het huis deelde. Daarnaast is een geschil over de huur met uiteindelijk uitzetting als gevolg, een conflict met of oplichting door de huiseigenaar/verhuurder veel genoemd door de mensen die één reden aanwijzen. Enkele voorbeelden hiervan zijn huisuitzetting omdat iemand niet bij haar zus mocht wonen van de woningbouwvereniging, iemand die borg, huur en bemiddelingskosten had betaald maar er bleek geen woning te zijn en iemand die door een gemeente uit de woonwagen was gezet omdat deze niet op haar naam stond. Zij had haar hele leven nergens anders gewoond had dan daar, bij haar moeder; het probleem ontstond toen haar moeder overleed.

Bij geldgebrek (17%) is er vaak sprake van oplopende schulden doordat mensen hun financiële situatie niet meer overzien. Dit kan gaan om problemen met het aanvragen van een uitkering (geen ID, geen DigiD), niet op tijd een betalingsregeling kunnen treffen (schuldhulpverlening) waardoor de schulden in korte tijd zeer hoog oplopen en het niet begrijpen van communicatie van de overheid.

Professionals onderschrijven dit: er zijn veel mensen die niet voldoende digitaal vaardig zijn om zaken te regelen die nodig zijn voor het dagelijks levensonderhoud, die tegenwoordig vrijwel uitsluitend digitaal geregeld kunnen worden. Voorbeelden hiervan

zijn de zorgverzekering, zorg- en huurtoeslag, belastingaangifte, het zoeken van een baan of een woning en dergelijke. Ook toegang tot computer, smartphone en internet met afdoende capaciteit en besturingssysteem kunnen drempels vormen. Daarnaast heeft een grote groep volwassenen niet het taal- of leesniveau dat nodig is om (overheids) communicatie te begrijpen. Ten slotte wijzen professionals in dit verband ook op toenemende complexiteit van de samenleving en het feit dat regels en systemen (en de toegang hiertoe) vaker en sneller veranderen dan enkele decennia geleden. Een professional merkt op dat het vaak voorkomt dat een volwassene wel degelijk hulp vraagt op het moment dat hij/zij de grip kwijtraakt (schulden oplopen), maar dat dak- of thuisloosheid niet voorkomen had kunnen worden doordat niet snel genoeg gehandeld wordt of bureaucratische problemen onoplosbaar zijn/lijken. Een voorbeeld hiervan is dat een dakloze zonder postadres geen uitkering kan krijgen, niet in aanmerking komt voor schuldsanering en geen zorgverzekering kan aanvragen. Omdat dat laatste verplicht is lopen boetes op. Soms is er sprake van enkele maanden waarin men een postadres probeert te regelen of waarin met problemen met de uitkering probeert op te lossen, waarin schulden oplopen van rond de € 1.500 naar tegen de € 10.000. Doordat men wel de stap had gezet om hulp te zoeken, ontmoedigt dit de dakloze ten zeerste.

Een zesde van de volwassenen (17%) noemt psychische problemen als aanleiding voor dak- of thuisloosheid. Vrijwel al deze volwassenen zijn eerder in beeld (geweest) bij zorg of hulpverlening. Een derde (33%) van deze groep heeft een deel van zijn/haar leven intramuraal of in beschermd of begeleid wonen doorgebracht. Twee vijfde van deze groep (44%) meent dat zij met betere hulp op psychisch gebied niet dakloos hadden hoeven raken. Dit kan zijn in de jeugd, in de periode van begeleid wonen, of in de jaren daarna. Professionals onderschrijven dat terugval kan worden voorkomen door meer nazorg te bieden. Mensen gaan door de extramuralisering eerder zelfstandig wonen. Er is niet altijd voldoende budget (Wmo-indicatie) om de ambulante begeleiding te bieden die benodigd is. Zo raakt een groep buiten beeld die ondersteuning nodig heeft maar waarmee het 'te goed' gaat om hiervoor budget te krijgen. Respondenten merken over de wijkteams op dat zij met name ondersteuning bieden voor praktische problemen maar niet doorvragen naar de oorzaak, waardoor psychische problemen pas aan het licht komen wanneer de situatie onhoudbaar is geworden.

Huisuitzetting is bij 17% van de volwassenen de directe aanleiding van dak- of thuisloosheid geweest. Bij de helft van hen volgde hierop een korte periode van verblijf bij vrienden of kennissen voordat men dak- of thuisloos werd. De huisuitzetting volgde bij drie kwart van de volwassenen op huurachterstand (76% van de huisuitzettingen). Bij een kwart van hen (24%) speelden andere redenen voor uitzetting, waaronder overlast en het hebben van een wietplantage.

Nergens anders terecht kunnen

Naast een directe aanleiding is gevraagd waardoor mensen nergens anders terecht konden. Deze antwoorden komen deels overeen met de aanleiding voor dak- of thuisloosheid. Veel volwassenen kunnen een woning in de particuliere sector in Rotterdam niet betalen. Naast de hoogte van de maandelijkse huur is het startbedrag van een maand borg, een maand huur en bemiddelingskosten voor veel mensen een veel te hoge drempel. Dit wordt door bijna de helft (46%) van de volwassenen genoemd als reden dat zij niet

ergens anders terecht konden (tabel 4.8). Professionals bevestigen dit; de woningmarkt is dusdanig krap dat mensen die wel zelfredzaam zijn het toch niet redden en dak- of thuisloos raken. Professionals noemen ook de sterke stijging van verhuur van appartementen voor kort verblijf (zoals via het online platform AirBnB) als factor die van invloed is op het aanbod van (betaalbare) huurwoningen. Dit kan een verklaring zijn waarom het probleem minder zichtbaar is; de woningen zijn er immers wel, maar worden voor een veel hoger bedrag kortdurend verhuurd dan wanneer een huurperiode van bijvoorbeeld een jaar overeengekomen wordt.

Tabel 4.8 Waarom nergens anders terecht (N=108)*

	N	%
Geen geld (voor particuliere huur, borg en bemiddelingskosten te hoog)	50	46
Geen netwerk (of niet langer daarop een beroep kunnen doen)	44	41
Kon geen woning vinden (wachtlijst sociale huurwoning, geen vast contract)	13	12
Psychische / ggz problematiek	13	12
Onbekendheid met regelgeving, wijze van woning zoeken	7	6
Problemen met postadres / inschrijving	6	6
Anders	5	5

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Daarnaast noemt een deel (12%) andere factoren gerelateerd aan de woningmarkt, zoals het niet kunnen voldoen aan de eis van een vast maandelijks inkomen en lange wachtlijsten voor een sociale huurwoning. Een klein deel (6%) van de volwassenen is onbekend met de regels rondom sociale huur (het inschrijven) en heeft daardoor geen (betaalbare) woning kunnen vinden.

Ongeveer twee vijfde van de volwassenen (41%) kon nergens anders terecht doordat zij ofwel helemaal geen sociaal netwerk hebben in Rotterdam, ofwel geen netwerk waar men wilde aankloppen, ofwel niet langer een beroep kon blijven doen op dezelfde persoon of personen uit dit netwerk.

Eerdere verblijfplaatsen

De volwassenen in dit onderzoek hebben vrijwel altijd op een groot aantal plaatsen verbleven voorafgaand aan de huidige. Tabel 4.9 toont hiervan een overzicht. Een tiende had een eigen woonruimte als voorlaatste verblijfplaats. Minder dan een derde verbleef bij familie, partner, vrienden of kennissen. Eveneens bijna een derde verbleef op straat (of grotendeels op straat en af en toe bij een vriend of familie), voordat men in de instantie terecht kon waar men nu verblijft.

De grootste groep is de groep die een eigen woonruimte had als derde plek voor de huidige (39 van de 84 volwassenen). Deze volwassenen verbleven na het wegvallen van deze stabiele thuissituatie nog tweemaal op andere plekken voordat zij dak- of thuisloos raakten. Nadere analyse laat zien dat na het wegvallen van de stabiele situatie van deze volwassenen een periode van (één of twee) andere minder stabiele situaties volgt, voordat men dak- of thuisloos raakt. Dit kan zijn bij vrienden, kennissen of familie, op een camping of in een kraakpand of iets dergelijks.

De redenen waarom het verblijf eindigde zijn eveneens zeer uiteenlopend. Wanneer men een eigen woonruimte had is er regelmatig sprake van huisuitzetting. Drie kwart van deze

huisuitzettingen volgde op een huurachterstand (dit is 50/50 verdeeld over particuliere huur en woningcorporaties). Andere redenen voor huisuitzetting zijn overlast, illegale onderhuur en het hebben van een wietplantage. Gedwongen verkoop van een eigen huis wordt eenmaal genoemd.

Tabel 4.9 Waar hiervoor verbleven*

	1e plek (N=104)	2e plek (N=93)	3e plek (N=84)	4e plek (N=53)	5e plek (N=39)
Op straat (/afwisselend bij familie of kennis en op straat)	31	13	3	2	1
Bij familie of partner	18	24	16	18	16
In nachtopvang of crisisopvang	17	12	4	2	0
Bij vrienden of kennissen	12	14	11	2	4
Beschermd/begeleid wonen/ggz	12	6	4	3	2
Eigen woonruimte	11	10	39	19	17
In voor wonen ongeschikte behuizing (/kraakpand/camping)	4	5	4	2	2
In detentie	3	7	0	5	1
In hotel of jeugdherberg	3	4	0	0	0
In buitenland	0	2	5	2	2
Jeugdzorginstelling	0	0	2	1	0
AZC	0	0	0	3	0

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Een verblijfplaats bij familie, partner, vrienden of kennissen eindigt vaak op verzoek van de hoofdbewoner, soms in combinatie met een conflict of scheiding. Het aantal volwassenen dat zelf vertrekt uit een dergelijke verblijfplaats is de helft hiervan.

Bij vertrek uit een zorgsituatie (GGZ-instelling, beschermd of begeleid wonen) is vrijwel altijd sprake van ontslag of vrijwillig vertrek uit deze verblijfplaats. Een enkele keer is er sprake van gedwongen vertrek door wangedrag.

Er is niet expliciet gevraagd hoe lang men op alle verblijfplaatsen heeft verbleven. Uit open antwoorden is wel bekend dat de periode dat men bij vrienden, kennissen of familie terecht kan doorgaans drie tot vier maanden is. Daarna ontstaat vaak een conflict of besluit men niet langer van de gastvrijheid gebruik te maken. Ook het geldaspect speelt een rol; veel volwassenen geven aan dat zij niet langer bij die persoon konden of wilden blijven omdat het verblijf gevolgen had (zou hebben) voor de uitkering of toeslagen van de hoofdbewoner. Een ander geldaspect waardoor tijdelijk onderdak bij familie of bekenden eindigt is een conflict over de bijdrage aan huur of levensonderhoud die de respondent overeenkwam met deze persoon. Ook zijn er volwassenen die zelf vertrekken omdat ze niet langer van andermans gunsten gebruik willen maken (in combinatie met het huis te klein vinden om langer te blijven).

Duur dak- of thuisloosheid

Gemiddeld zijn de volwassenen 67 weken dakloos voordat zij zich meldden bij Centraal Onthaal (tabel 4.10). Drie respondenten verbleven zeer lang zonder vast woonadres (op straat, bij vrienden, in kraakpanden), te weten zeven, tien en 14 jaar. Zonder deze drie uitschieters komt het gemiddelde op 55 weken.

Tabel 4.10 Duur van dakloosheid voordat volwassene naar Centraal Onthaal ging

	N	%
Minder dan een maand	17	16
1 t/m 3 maanden	14	13
3 t/m 6 maanden	15	14
6 maanden t/m 1 jaar	23	22
1 t/m 2 jaar	19	18
Langer dan 2 jaar	16	15
Totaal	104	100

Voorkomen dak- of thuisloosheid

Een derde van de volwassenen (36%) is van mening dat hun dakloosheid niet voorkomen had kunnen worden. Van deze groep meent een derde (32%) dat de situatie waarin zij zich nu bevinden hun eigen verantwoordelijkheid is, of het gevolg is van hun eigen keuzes en dat het hierdoor niet voorkomen had kunnen worden ('eigen schuld'). Ongeveer een vijfde (22%) benoemt het beëindigen van hun relatie (soms in combinatie met geweld of dreiging) als reden waardoor het volgens hen niet voorkomen had kunnen worden. Overige externe oorzaken die genoemd worden zijn baanverlies of baanonzekerheid (18%); bijvoorbeeld alleen tijdelijk werk kunnen vinden via een uitzendbureau en/of een nulurencontract hebben, waardoor men geen (particuliere) woning kan huren. Ten slotte worden ook psychische problemen en verslaving genoemd als oorzaak waardoor dak- of thuisloosheid niet voorkomen had kunnen worden (beide 10%).

Bijna twee derde (64%) van de volwassenen meent dat de dak- of thuisloosheid wel degelijk voorkomen had kunnen worden. Binnen deze groep zegt twee vijfde (39%, een kwart van de totale groep volwassenen) dat met duidelijkere regels en/of duidelijkheid over de persoonlijke situatie de dak- of thuisloosheid voorkomen had kunnen worden. Het gaat dan om regels rondom het vinden van een woning (inschrijving, je rechten als huurder niet kennen), en/of om regels en wetten in Nederland (niet ingeschreven zijn geweest op het laatste adres en na baanverlies geen uitkering kunnen krijgen, problemen met de aanvraag van een uitkering, geen goed financieel overzicht kunnen houden en het systeem niet kennen). Iets minder dan een derde van deze groep (30%, een vijfde van de totale groep volwassenen) had - naar eigen zeggen - met betere psychische begeleiding niet dak- of thuisloos hoeven raken. Hierbij speelt verslaving bij enkelen een rol (10%), in die zin dat men aangeeft te zijn 'gevlucht' in drugs vanwege psychische problemen als depressie, jeugdtrauma's en angsten. Met betere begeleiding, eerder in hun leven, had dit huns inziens voorkomen kunnen worden.

Eerder dak- of thuisloos geweest

Een kwart (25%) van de volwassenen is eerder in zijn/haar leven dakloos geweest. Bij een derde (34%) van deze volwassenen was verslaving hiervan de oorzaak. De huidige dak- of thuisloosheid is bij deze volwassenen eveneens te wijten aan de verslaving (soms door terugval in verslaving, enkelen zijn nooit afgekickt). Een enkeling is vanuit het ouderlijk huis in de eerdere situatie van dak- of thuisloosheid terechtgekomen (bijvoorbeeld doordat zij het huis uitgezet werden). Ook dak- of thuisloosheid na detentie, na opname in een kliniek, na AZC en na komst uit het buitenland worden genoemd als oorzaak van de eerdere dak- of thuisloosheid. Deze groep is niet vaker van mening dat de dakloosheid (wel of niet) voorkomen had kunnen worden dan de volwassenen die niet eerder dakloos zijn geweest.

4.4 Casussen

We sluiten het hoofdstuk af met de beschrijving van enkele casussen.

Casus: man, 53 jaar oud

Ik heb mijn hele leven gewerkt, van alles gedaan. Met name in de bouw. Vanaf een jaar of 45 kreeg ik geen vaste contracten meer. Ik kreeg ook last van mijn rug. Ik ben altijd blijven werken waar het werk was. Maar ik had steeds vaker last van mijn rug en miste daardoor de kans om een certificaat te halen. Zodoende werd het weer wat lastiger om aan werk te komen.

Ik woonde al 17 jaar in hetzelfde appartement, een souterrain, prima plekje. Ik huurde dat van de eigenaar die boven me woonde, hij had het hele pand. Totdat hij het ging verkopen. Ik bleek geen rechten te hebben. De huurders boven hem wel, maar ik bleek soort van illegaal. Ik heb het ook niet verder uitgezocht, hij gaf me een bedrag, cash, waarmee ik akkoord ging.

Doordat ik minder werkte hield ik al een tijd lang weinig over. Ik heb niks gespaard. Ik heb me nooit ingeschreven bij een woningbouwvereniging. Ik woonde daar prima en had al jaren dezelfde regeling met de eigenaar. Had nooit gedacht dat ik ineens op straat zou staan. Daar denk je gewoon niet aan. Zeker niet als je al in onzekerheid zit over je baan en je gezondheid. Eén ding tegelijk denk je dan.

Ga dan maar eens iets huren in Rotterdam tegenwoordig. Ik kan het niet betalen. Ik ken wel wat mensen in Rotterdam, bij een paar van hen kon ik steeds wel een tijdje blijven. Maar bij mensen met een relatie ga je als volwassen man toch niet op de bank liggen. Dat wil zeggen, niet langer dan een paar nachten. Goedkope hotels heb ik ook wel gezeten, maar dan gaat het toch hard met je geld. Ik ben nooit verslaafd geweest, nooit in aanraking geweest met de politie, altijd wel gewerkt. En nu zit ik hier. In de nachtopvang.

Casus: vrouw, 47 jaar oud

Ik heb jarenlang een baan gehad, werkte in een winkel als floormanager. Dat hield op toen het filiaal sloot. Ik kon daarna geen baan meer vinden, ik denk door mijn leeftijd. Het thuiszitten verveelde me snel, ik kon moeilijk invulling geven aan mijn dag. Ik had ook niet veel te besteden doordat ik in de schuldsanering zit. Mijn leven heeft er namelijk niet altijd zo uitgezien, ik ben lange tijd drugsverslaafd geweest. Ik heb geen makkelijke jeugd gehad en ben op jonge leeftijd uit huis gegaan. Mijn moeder overleed toen ik 12 was en mijn vader, die hoef ik nooit meer te zien. Via kamertraining (jeugdzorg) had ik vanaf mijn 17e een eigen plek. Ik was daar blij mee en het leek me goed te gaan. Pas achteraf zeg ik 'Ik wist van niks'. Ik was veel te jong, ik deed maar wat. Te jong om over allerlei dingen te beslissen, zoals je toekomst, opleiding en dergelijke. Ik maakte niet de verstandige keuzes, leerde verkeerde mensen kennen en raakte aan de drugs.

Over wat ik heb meegemaakt thuis is niet gepraat. Ik ben op eigen benen gezet, kreeg advies over financiën, levensonderhoud, praktische zaken. Maar naar hoe het echt met me ging vroeg niemand.

Ongeveer een jaar nadat mijn baan ophield ben ik teruggevallen in de verslaving waar ik zo'n tien jaar vanaf was. Ik had weinig geld dus ging ik maar wat windowshoppen. Op een gegeven moment zag ik wat mensen uit de drugsscene. Toen heb ik weer een keer gebruikt. Basepipe. Dan ben je op slag terug bij af. Vanaf daar ging het hard naar beneden. Uiteindelijk raakte ik twee maanden geleden mijn huurwoning kwijt door huurachterstand. Mijn oude 'vrienden' uit de drugsscene zag ik al lang niet meer, hierdoor heb je toch een soort gat in je leven en geen heel groot netwerk. Ik heb geen contact met familie. Met mijn verleden neem je niet heel snel mensen in vertrouwen, zeker niet met het verhaal dat het weer de verkeerde kant op gaat. Ik stond er alleen voor.

Casus: man, 39 jaar oud

Ik ben in Rwanda geboren. Ben naar Nederland gekomen in 1995. Gevlucht voor de oorlog in Rwanda. Ik had niemand meer, geen familie. Aangekomen in Nederland ben ik goed begeleid als minderjarige asielzoeker. Ik heb mijn plek gevonden in Rotterdam. Ook een tijd in het oosten van het land gewoond. Ik kon daar werk krijgen en leerde door de jaren heen vooral andere Rwandezen kennen. Meestal zocht ik die op als ik ergens kwam wonen.

Vijf jaar geleden kwam ik in Rotterdam wonen, vanwege werk. Ik huurde een bovenwoning, samen met een andere man. Op een gegeven moment zou de hele buurt gerenoveerd worden. Met de bewoners is een regeling getroffen. Maar ik was geen hoofdbewoner. De man waarmee ik woonde zei eerst nog we zoeken samen wat anders, maar uiteindelijk kreeg hij geld en is hij vertrokken. Ik verdiende te weinig om voor mezelf iets te huren. Ik wist ook niet goed waar ik moest beginnen. Als je afgaat op advertenties in de krant, die huurprijzen zijn veel te hoog en je moet borg betalen enzo. Dat geld heb ik niet.

Ik heb altijd schoonmaakwerk gedaan. Op allerlei plekken. Meestal kantoren. Dat werk deed ik met plezier. Leerde weinig mensen kennen maar had wel een netwerkje in Rotterdam. Maar doordat ik een aantal jaar ergens anders heb gewoond en net weer hier terug was had ik nog niets opgebouwd. Door die huursituatie kwam ik op straat te staan. Ik wist niets. Ik wist niet dat er opvang was voor daklozen. Ik heb drie jaar op straat geleefd, dat is een hele harde wereld. Toen hoorde ik hier pas van. Dit is ontzettend zonde. Ik kan gewoon werken, wil graag werken. En voor mezelf zorgen. Dat doe ik al heel mijn leven.

5. GEZINNEN

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de gesprekken met de gezinnen. Waar mogelijk vullen we die aan met informatie afkomstig uit de expertmeeting. In totaal hebben we met 34 gezinnen gesproken. Een derde (32%) woont tijdelijk in de vrouwenopvang (Arosa en Fier), terwijl het overige deel (68%) gebruikt maakt van opvangvoorzieningen voor gezinnen van het Leger des Heils, Centrum voor Dienstverlening en Prokino.

Registratiegegevens

Uit de registratiegegevens van de gemeente Rotterdam blijkt dat in 2017 152 gezinnen[1] zijn aangemeld bij Centraal Onthaal. Bij het merendeel (86%) gaat het om moeders met kinderen, terwijl in veel mindere mate voorkomt dat een vader met kinderen in de opvang verblijft. In de registraties staat bij zo'n 7% dat er sprake is van een licht verstandelijke beperking (LVB). Hierbij dient te worden opgemerkt dat dit geen verplicht veld is om in te vullen, de verwachting is dat het in werkelijkheid hoger zal liggen. Door professionals wordt opgemerkt dat zij denken dat bij zo'n 50% van de gezinnen in de opvang mogelijk sprake is van LVB.

In de registraties van de gemeente is vastgelegd op welke gebieden de gezinnen ondersteuningsbehoefte hebben. Dit blijkt met name te zijn op de gebieden sociaal en persoonlijk functioneren (77% heeft in meer of mindere mate behoefte aan ondersteuning), financiën (77% heeft in meer of mindere mate behoefte aan ondersteuning) en opvoedingsdeskundigheid (68% heeft in meer of minder mate behoefte aan ondersteuning) (figuur 5.1).

Figuur 5.1 Indicatie ondersteuningsbehoefte, in % (N=152)

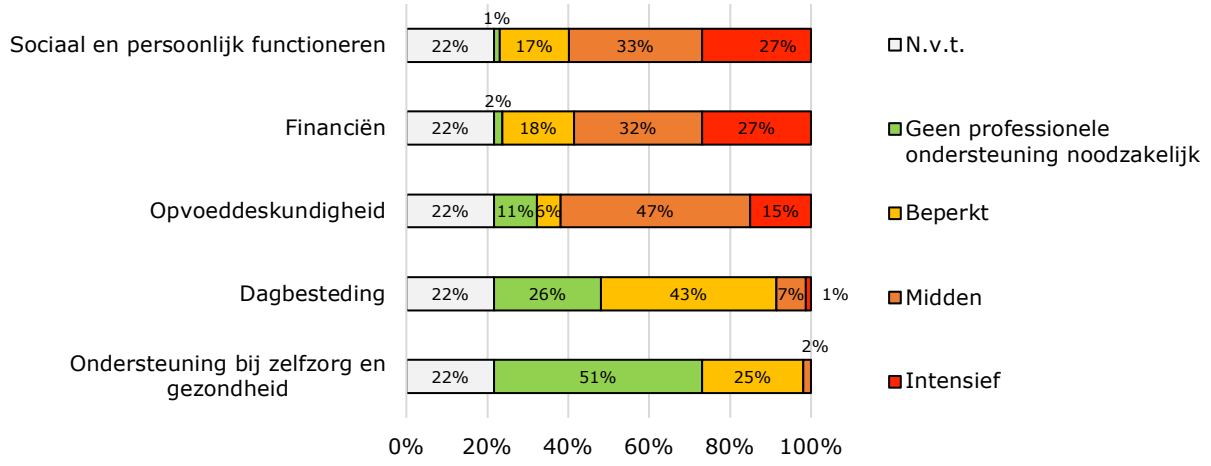

[1] Dit is exclusief crisisopvang huiselijk geweld, de toegang hiertoe verloopt via Veilig Thuis.

5.1 Beschrijving respondenten

In deze paragraaf gaan we in op de achtergrondkenmerken van de gezinnen die wij hebben gesproken.

Achtergrondkenmerken

Bij de 34 gezinnen gaat het allemaal om moeders die met hun kinderen in de opvang verblijven.[2] De gemiddelde leeftijd van de moeders ligt op 32 jaar, de jongste is 18 en de oudste 53 jaar. Een kwart (27%) is gehuwd of heeft een geregistreerd partnerschap, de helft (50%) zegt nooit gehuwd te zijn geweest en/of momenteel alleenstaand te zijn (tabel 5.1). De vrouwen die momenteel in de vrouwenopvang zijn veelal nog getrouwd, terwijl de vrouwen in de gezinsopvang vaak alleenstaand zijn.

Tabel 5.1 Burgerlijke staat

	Vrouwenopvang		Gezinsopvang		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Gehuwd, geregistreerd partnerschap	7	64	2	9	9	27
Voor de wet gescheiden	1	9	7	30	8	23
Weduwe/weduwnaar	-	-	-	-	-	-
Nooit gehuwd geweest, alleenstaand	3	27	14	61	17	50
Totaal	11	100	23	100	34	100

Twee vijfde (42%) van de respondenten heeft een middelhoge opleiding, terwijl eveneens twee vijfde (39%) een opleiding op een laag niveau[3] heeft afgerond. Een vijfde (19%) is hoger opgeleid.

Een kwart van de respondenten (26%) is in Rotterdam geboren, terwijl twee vijfde (38%) in het buitenland is geboren. De overige respondenten zijn elders in Nederland geboren (18%), op Curaçao (15%) of op Bonaire (3%). Van de 11 respondenten die in de vrouwenopvang verblijven zijn acht in het buitenland geboren, terwijl van de respondenten die in de gezinsopvang verblijven de helft (11 van de 23) in Rotterdam is geboren.

De periode dat de respondenten die in het buitenland zijn geboren in Rotterdam verblijven varieert van een maand tot en met ruim 40 jaar. Drie kwart (77%) van de respondenten heeft langere tijd buiten Rotterdam gewoond en/of verbleven. Zij zijn voornamelijk (weer) naar Rotterdam gekomen voor de liefde (33%), in verband met (gezins)hereniging (22%), of zij komen terug na bijvoorbeeld detentie of een baan in een andere regio (samen 15%).

Inkomsten en schulden

De helft (50%) van de gezinnen zit in de bijstand, een tiende (12%) heeft geen inkomen, ook geen uitkering (tabel 5.2). Voor een vijfde (21%) geldt dat de aanvraag voor een

[2] In de rest van dit hoofdstuk spreken van respondenten als het om de moeders alleen gaat.

[3] Een opleiding tussen basisonderwijs en Mavo/VMBO theoretische leerweg.

uitkering momenteel loopt. De gezinnen die in een opvangvoorziening voor gezinnen verblijft zitten met name in de bijstand, terwijl de gezinnen in de vrouwenopvang voornamelijk geen inkomsten hebben. Bij een deel van hen loopt overigens de aanvraag voor een uitkering.

Tabel 5.2 Soort inkomsten

	Vrouwenopvang		Gezinsopvang		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Geen, ook geen uitkering in aanvraag	4	36	-	-	4	12
Nu geen uitkering, maar uitkering in aanvraag	4	36	3	13	7	21
Bijstand, daklozenuitkering	1	9	16	70	17	50
WW, WAO	-	-	1	4	1	3
Studiefinanciering, WTS	2	18	1	4	3	9
Betaald werk (wit)	-	-	2	9	2	6
Betaald werk (zwart, niet strafbaar)	-	-	-	-	-	-
Straatkrant, klusjes, etc.	-	-	-	-	-	-
Illegale activiteiten	-	-	-	-	-	-
Totaal	11	100	23	100	34	100

De helft (50%) van de gezinnen heeft schulden. Gemiddeld hebben zij een schuld van ruim 18.000 euro. Het gezin met de minste schulden heeft een schuld van 2.000 euro, terwijl het gezin met de meeste schuld 40.000 euro aan schulden heeft. Het hebben van schulden komt met name voor bij gezinnen die in een opvang voorziening voor gezinnen verblijven. Ruim 60% van hen zegt schulden te hebben, terwijl dit voor een kwart van de gezinnen in de vrouwenopvang geldt.

Middelengebruik

Geen van de respondenten geeft aan ooit wel eens alcohol in grote hoeveelheden te hebben gebruikt. Ook het gebruik van drugs komt nauwelijks voor; twee respondenten zeggen in het afgelopen jaar regelmatig cannabis te hebben gebruikt.

Netwerk

We hebben de respondenten gevraagd welke personen dichtbij hen staan en wat hun band is met deze persoon c.q. personen. Van drie kwart (74%) van de gezinnen hebben we hun netwerk kunnen vaststellen. Zij noemen minimaal één en maximaal acht personen. De gemiddelde netwerkgrootte van de gezinnen is 4,3. Dit betekent dat de gezinnen gemiddeld ruim vier belangrijke personen in hun netwerk hebben. Het gaat hierbij met name om familieleden, gevolgd door vrienden. Het aantal familieleden die zij hebben genoemd loopt uiteen van nul tot en met zeven, terwijl het aantal vrienden varieert van nul tot drie.

Drie kwart (76%) van de respondenten noemt familieleden als gevraagd wordt naar hun netwerk. Drie vijfde (58%) zegt contact te hebben met twee of drie familieleden, terwijl bij een derde (32%) dit aantal tussen de vier en zeven familieleden ligt. Twee derde (68%) van de respondenten heeft één of meerdere vrienden in het netwerk.

5.2 Wooncarrière

In deze paragraaf gaan we in op de woonsituatie in verschillende levensfases.

Woonsituatie tijdens jeugd

Bijna negen tiende (88%) van de respondenten woonde tot hun 12de jaar bij familie c.q. ouders (tabel 5.3). Een klein deel groeide op in een pleeggezin (6%) en/of heeft een tijd in een jeugdzorginstelling gezeten (8%). Tussen hun 12de en 18de heeft drie kwart (77%) kortere of langere tijd bij ouders, familie en/of bij/met een partner gewoond. Enkele respondenten verbleven bij een pleeggezin (3%) en/of in een jeugdzorginstelling (6%). Dit zijn met name de respondenten die momenteel in een opvangvoorziening voor gezinnen verblijven.

Tabel 5.3 Verblijf tot 12 jaar en 12-18 jaar (N=34)*

	Tot 12 jaar		12 tot 18 jaar	
	N	%	N	%
Bij familie/partner	29	88	26	77
Eigen woonruimte	-	0	9	27
Pleeggezin	2	6	1	3
Jeugdzorginstelling	3	9	2	6
Anders	1	3	2	6

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Alle respondenten die in de vrouwenopvang verblijven woonden tot hun 18de bij familie, dit geldt ook voor een groot deel van de overige respondenten. Ruim een derde (35%) van de respondenten die in een opvangvoorziening voor gezinnen verblijft had tussen hun 12e en 18e een eigen woonruimte.

Woonsituatie volwassenheid

Tussen hun 18e en 30e levensjaar woonde drie kwart (74%) van de respondenten (een periode) in een eigen (huur)woning, terwijl een tiende (12%) tijdelijk bij vrienden of kennissen verbleef (tabel 5.4). Een klein deel van de respondenten heeft (tijdelijk) in een crisisopvang gezeten (6%). Van de 17 respondenten die ouder zijn dan 30 jaar verbleef twee derde (65%) tussen hun 30ste en het moment dat ze in de opvang terecht kwamen (tijdelijk) in een eigen woning, terwijl bijna drie kwart (71%) tijdelijk bij familie en/of partner woonde.

Tabel 5.4 Verblijf 18 jaar tot nu

	18 tot 30 jaar (N=34)		30 tot 50 jaar (N=17)	
	N	%	N	%
Eigen woonruimte	25	74	11	65
Bij familie/partner	22	65	12	71
Bij vrienden/kennissen	4	12	6	35
Hotel/jeugdherberg	-	0	2	12
Beschermd/begeleid wonen	2	6	1	6
Crisisopvang	2	6	2	12
Anders	5	15	1	6

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Huidige opvanglocatie

De gezinnen verblijven gemiddeld 4,5 maand in de instelling waar ze op moment van interviewen zijn. Twee vijfde (42%) van de gezinnen verblijft korter dan drie maanden in de huidige voorziening, terwijl een gezin er al langer dan een jaar zit (tabel 5.5). Voor de gezinnen die in de vrouwenopvang verblijven ligt de gemiddelde verblijfsduur op 1,5 maand, terwijl het bij de overige gezinnen op gemiddeld vijf maanden ligt.

Tabel 5.5 Duur van verblijf/ondersteuning bij/van huidige voorziening

	Vrouwenopvang		Gezinsopvang		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Minder dan een maand	3	27	5	22	8	24
1 t/m 3 maanden	6	55	-	1	6	18
3 t/m 6 maanden	2	18	10	43	12	36
6 maanden t/m 1 jaar	-	-	6	26	6	18
1 t/m 2 jaar	-	-	1	4	1	3
Totaal	11	100	23	100	33	100

Professionals wijzen erop dat een verblijf in de opvang voor een gezin idealiter niet langer dan drie maanden zou moeten duren. Na zo'n drie á vier maanden loopt de spanning bij de kinderen en in het gezin vaak hoog op. Hierdoor bestaat een risico op verdere nadelige effecten voor de kinderen (zoals gedragsproblemen of een ontwikkelingsachterstand). De uitstroom naar reguliere woningen voor gezinnen wordt redelijk genoemd, de professionals zien hierin geen stagnering in de laatste jaren. Wel is de aard van de problematiek veranderd en complexer geworden. Er stromen hierdoor gezinnen uit die nog steeds een kwetsbare positie hebben. Hiervoor is veel begeleiding nodig. Het aanbod van intramurale opvang voor gezinnen wordt door de professionals wel als (te) laag aangemerkt.

Door een urgentieverklaring kunnen gezinnen, met name met één of twee kinderen, redelijk snel uitstromen naar een woning in de sociale huursector. Voor gezinnen met meer dan twee kinderen zijn minder betaalbare woningen beschikbaar, menen de professionals. Plaatsing buiten de gemeente Rotterdam lijkt een oplossing (indien gezinnen dit zelf ook willen). Dit wordt echter belemmerd doordat veel van de gezinnen of kinderen in een zorgtraject van de gemeente en/of op een speciale school zitten. Andere gemeenten nemen dit niet graag over. Daarnaast kan de ouder zich verbonden voelen met de school of geboden hulpverlening.

5.3 Dak- en thuisloosheid

In deze paragraaf gaan we in op de aanleiding van de dak- of thuisloosheid. Tevens besteden we aandacht aan de duur van de dak- en thuisloosheid en de vraag of men al eerder dak- of thuisloos is geweest.

Aanleiding dak- of thuisloosheid

Drie kwart (76%) van de respondenten wijzen relatieproblemen en/of een scheiding aan als aanleiding voor hun dakloosheid (tabel 5.6). Voor drie tiende (29%) was geldgebrek (daarnaast) de aanleiding, terwijl bij een derde (32%) huisuitzetting de aanleiding vormde.

Bij tien van hen volgde hierop een korte periode van verblijf bij vrienden of kennissen voordat men dakloos werd c.q. in de opvang terecht kwam.

Tabel 5.6 Aanleiding voor dak- of thuisloosheid (N=34)*

	Vrouwenopvang		Gezinsopvang		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Scheiding/ relatieproblemen/ thuissituatie niet houdbaar	11	100	15	65	26	76
Geldgebrek	-	-	10	43	10	29
Psychische/ ggz problematiek	-	-	2	9	2	6
Uitzetting	1	9	10	43	11	32
Baan kwijt/ inkomsten kwijt	-	-	2	9	2	6
Geschil over huur/ regels niet kennen/ opgelicht in particuliere huursector	-	-	6	26	6	18
Geen netwerk	3	27	1	4	4	12
Geen woonruimte na detentie	-	-	2	9	2	6
Net uit buitenland/gevlucht	2	18	3	13	5	15

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Vaak speelt een combinatie van factoren. De in tabel 5.6 vermelde categorieën zijn 68 keer genoemd door de 34 gezinnen. De combinatie van relatieproblemen en geldgebrek komt het meeste voor (tien keer). Deze combinatie doet zich alleen voor bij de gezinnen die momenteel in een opvangvoorziening voor gezinnen verblijven. Door problemen in de relatie verlaat een gezin de woning, maar ze beschikken zelf niet over de financiële middelen voor een eigen woning. Bij gezinnen die in de vrouwenopvang verblijven is bij iedereen huiselijk geweld de aanleiding voor hun dak- of thuisloosheid. Bij sommigen speelt daarnaast dat ze geen netwerk hebben waar ze op terug kunnen vallen, dit komt onder meer doordat deze gezinnen uit het buitenland komen.

Professionals benadrukken dat een situatie van scheiding in combinatie met spanningen in huis (en wellicht huiselijk geweld) vaak jarenlang speelt en opbouwt. Wanneer de partner het huis verlaat zijn de problemen bij deze kwetsbare groep al zo hoog opgelopen dat de situatie niet meer te redden is. In de situaties waarin de man na een scheiding vertrekt en de vrouw met kinderen in het gezamenlijke huis blijft wonen, kan er al sprake zijn van huurachterstand. Ondanks dat de vrouw de woning behoudt, is de financiële en administratieve achterstand dusdanig dat het voor de vrouw erg lastig is om hier uit te komen. Mogelijk valt met de scheiding ook een deel van het inkomen weg. Vaak leidt de veranderde gezinssituatie tot de nodige administratieve verplichtingen om inkomen zoals een bijstandsuitkering te (blijven) ontvangen, toeslagen te blijven ontvangen, en dergelijke. Dit kunnen zaken zijn waarmee deze vrouwen nooit eerder te maken hebben gehad. Daarnaast valt mogelijk ook een deel van het netwerk weg na de scheiding. Dit levert al met al een zeer kwetsbare situatie op voor de vrouwen en kinderen.

Uit de gesprekken komt een klein aantal gezinnen (vier) naar voren waarbij het ontbreken van een netwerk als één van de voornaamste aanleidingen wordt genoemd. Na het verlaten van een woning vanwege relatieproblemen kan het gezin nergens anders terecht omdat ze nauwelijks een netwerk hebben. Het gaat hierbij voornamelijk om gezinnen die afkomstig zijn uit het buitenland of die vanuit Aruba of Curaçao naar Rotterdam zijn gekomen.

Nergens anders terecht kunnen

Naast een directe aanleiding is tevens gevraagd waarom de respondenten nergens anders terecht konden. De antwoorden komen deels overeen met de aanleiding voor dak- of thuisloosheid. Zo geeft een derde (35%) van de respondenten aan dat zij zelf niet voldoende geld hebben om een eigen huis te huren, terwijl een vijfde (21%) geen woning kon vinden vanwege de wachtlijsten (tabel 5.7). Een achtste (12%) zegt dat het te onveilig was om elders te verblijven en zij daarom naar de opvang zijn gekomen.

Tabel 5.7 Waarom nergens anders terecht (N=34)*

	Vrouwenopvang		Gezinsopvang		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Geen geld (voor particuliere of sociale huur)	-	-	12	52	12	35
Geen netwerk (of niet langer daarop een beroep kunnen doen)	5	45	11	48	14	41
Kon geen woning vinden (wachtlijst sociale huurwoning)	-	-	7	30	7	21
Onveilig	4	36	-	-	4	12
Onbekendheid met regelgeving, wijze van woning zoeken	-	-	1	4	1	3
Problemen met inschrijving	-	-	2	9	2	6
Anders	2	18	-	-	2	6

*Meerdere antwoorden mogelijk.

Bij de gezinnen in de vrouwenopvang spelen met name het ontbreken van een netwerk en een te onveilige situatie een rol bij het feit dat ze nergens anders terecht konden. Voor gezinnen in de gezinsopvang geldt dat zij vaak zelf niet over de financiële middelen beschikken voor een eigen huis.

Eerdere verblijfplaatsen

De helft (50%) van de gezinnen is vanuit een eigen woning, waar het merendeel samen met hun partner woonde, naar de opvang gekomen. Het verblijf in de eigen woning is voornamelijk gestopt vanwege relatieproblemen c.q. huiselijk geweld. Voor de gezinnen die momenteel in de vrouwenopvang verblijven geldt dat zij allemaal vanwege huiselijk geweld hun huis, waar zij met hun partner woonden, hebben verlaten. Een enkel gezin heeft voordat zij in de vrouwenopvang kwamen enkele nachten in de crisisopvang gezeten. Voor een deel van de gezinnen die in de gezinsopvang verblijven geldt dat huisuitzetting vanwege huurachterstand of conflicten met de huurbaas (particuliere huur) een rol hebben gespeeld.

De andere helft van de gezinnen, dit betreft alleen gezinnen die in de gezinsopvang verblijven, heeft na het wegvallen van de stabiele thuissituatie nog op één of twee andere plekken verbleven voordat zij in de opvang kwamen waar ze nu zijn. Het gaat hierbij onder meer om vrienden, kennissen, broer/zus, hotel, crisisopvang en nachtopvang. Dit zijn allemaal plekken waar de gezinnen tijdelijk kunnen verblijven. In deze periode is het hen niet gelukt om een andere plek te vinden waardoor zij uiteindelijk in de opvang van terecht zijn gekomen.

Duur dak- of thuisloos

Gemiddeld zijn de gezinnen 20 weken dak- of thuisloos voordat zij in de opvang zijn gekomen waar ze nu verblijven. De helft (52%) van de gezinnen zijn korter dan een maand dak- of thuisloos geweest, terwijl een tiende (9%) al langer dan een jaar geen stabiele woonsituatie had (tabel 5.8). Zij verbleven deze periode bij verschillende vrienden en kennissen. Dit laatste geldt alleen voor de gezinnen die momenteel in de gezinsopvang verblijven. De gezinnen die in de vrouwenopvang zitten zijn allemaal binnen een week in de opvang terecht gekomen.

Tabel 5.8 Duur van dakloosheid voordat men naar CO ging (/in beeld komt van gemeente)*

	Vrouwenopvang		Gezinsopvang		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Minder dan een maand	11	100	6	27	17	52
1 t/m 3 maanden	-	0	6	27	6	18
3 t/m 6 maanden	-	0	1	5	1	3
6 maanden t/m 1 jaar	-	0	6	27	6	18
1 t/m 2 jaar	-	0	3	14	3	9
Totaal	11	100	22	100	33	100

De helft (47%) van de gezinnen geeft aan dat hun dak- of thuisloosheid niet voorkomen had kunnen worden. Dit geldt voor alle gezinnen die vanwege huiselijk geweld in de vrouwenopvang verblijven. Door gezinnen in de gezinsopvang wordt daarnaast het gebrek aan geld voor een eigen woning en het ontbreken van een netwerk. Een enkel gezin geeft aan dat het hun eigen keuze c.q. verantwoordelijkheid is.

Ruim de helft van de gezinnen in de gezinsopvang is van mening dat hun dak- of thuisloosheid voorkomen had kunnen worden. Zij geven onder meer aan dat ze zich niet konden inschrijven bij de gemeente Rotterdam omdat ze hiervoor in een andere gemeente verbleven. Omdat ze zich niet konden inschrijven, hadden ze ook geen recht op een woning. Daarnaast geven enkele gezinnen aan dat het mis is gegaan met hun urgentie of dat de hulp te laat op gang is gekomen ondanks dat ze zich al diverse keren hadden gemeld. Tot slot zeggen enkele gezinnen dat ze na het verliezen van hun baan onvoldoende hulp hebben ontvangen waardoor ze uiteindelijk op straat kwamen te staan.

Eerder dak- of thuisloos geweest

Een achtste (12%) van de respondenten is eerder in hun leven dakloos geweest. Dit was bij alle vier de gezinnen voor hun 18e. Twee respondenten geven aan dat ze al eerder uit huis zijn gegaan vanwege huiselijk geweld. Beide zijn na tijdelijk verblijf elders toch weer teruggegaan naar hun partner. Eén respondent heeft tijdelijk samen met haar moeder in de crisisopvang gezeten, terwijl eveneens een respondent in haar jeugd last had van psychische problemen, haar vader kon dat niet aan, ze verbleef daarom tijdelijk bij vriendinnen.

5.4 Casussen

We sluiten dit hoofdstuk af met de beschrijving van enkele casussen.

Casus: vrouw, 23 jaar oud, één kind

Ik woonde samen met mijn vriend. We hebben nog steeds een relatie trouwens. We zijn gaan samenwonen toen ik zwanger was van ons eerste kind. Mijn moeder vond dat ik op mezelf moest gaan wonen toen ik vertelde dat ik zwanger was. Ze wilde niet dat ik thuis zou blijven wonen. We hadden geen ruzie maar het is een klein huis en ze vond bovendien dat ik zelfstandig moest worden en mijn eigen zaken moest regelen. Mijn vriend had via familie van hem een woning gevonden. Ik zat op school en hij werkte. Toen de zwangerschap vorderde kon ik niet meer naar school, dat werd te zwaar. Ik had veel last van mijn bekken. En de school zat heel ver van huis. Ik heb dat jaar niet afgemaakt maar kreeg nog wel een tijdje studiefinanciering.

Mijn vriend vond dat hij alles moest doen. Hij zocht steeds werk en vond het niet goed dat ik thuis zat. Maar ik kon niet eens goed staan of lopen. Voor de geboorte van mijn kind heb ik een tijdje gewerkt, achter de kassa. Mijn vriend zei steeds dat ik ook geld moest verdienen. We konden het huis niet betalen, we hadden vrijwel geen spullen. Een paar maanden na de bevalling zijn we uit huis gegaan. We betaalden huur aan de nicht van mijn vriend, zij was gaan samenwonen maar was nog op dat adres ingeschreven. We hadden haar al een paar maanden niet meer betaald. Ze is wel heel goed geweest voor ons maar we hadden echt geen geld meer en zij kon het ook niet meer blijven betalen.

Toen hebben we bij mijn schoonouders gewoond. Daar hadden we een kleine slaapkamer maar overdag zit je altijd met elkaar in de woonkamer. Ik had geen enkele privacy en was wel de hele dag daar. Dat was niet vol te houden. Mijn vriend woont nu bij een vriend van hem en ik ben naar hier (opvang voor jonge moeders) gekomen. Ik heb wel schulden, zo'n 15.000 euro. Ik wacht nu op een woning.

Casus: vrouw, 27 jaar oud, één kind

Ik heb een hele moeilijke relatie gehad. Was meerdere keren bij hem weg, maar we legden het steeds weer bij. Dan leek het weer een tijdje goed te gaan. Maar door zijn controledwang, wat echt een obsessie was, liep het weer mis. Hij kleineerde me, bedreigde me en ik mocht niets. Er was de eerste jaren geen sprake van fysiek geweld. Ik bleef bij hem, ik dacht steeds dat het anders zou worden. Dan weer omdat we verhuisden, dan omdat er een kind komt. Zo is het jaren doorgegaan.

Ik ben twee keer een tijdje bij hem weggeweest, dan ging ik terug naar mijn ouders. Op een gegeven moment kon ik niet meer terug naar mijn ouders. Zij zeiden dat ik de relatie moest beëindigen. Dat deden ze uit bescherming van mij. Zij maakten me duidelijk dat ik in ieder geval niet meer bij hen kon aankloppen als ik voor de derde keer naar hem terugging. En dat deed ik dus toch. Toen werd het onhoudbaar en werd hij wel agressief. Maar ik kon nergens heen, dat wil zeggen, ik schaamde me en vertelde het lange tijd aan niemand. We waren bovendien verhuisd en woonden verder bij mijn ouders vandaan. Ik werkte in de kinderopvang, werk dat ik heel erg leuk vind. Dat was te ver reizen vanaf mijn ouders. Al met al zijn er altijd redenen waarom je niet vertrekt, dat zie ik nu wel. Maar het is een psychisch spel.

Uiteindelijk heb ik mijn moeder gebeld, die heeft me direct naar de politie gestuurd. Ik had eindelijk de moed om te gaan. Ik had geen geld meer en was mijn baan kwijtgeraakt. Ik was een paar keer niet gekomen omdat ik blauwe plekken in mijn gezicht had en was ontslagen. Ik had zelf niet veel geld. We hadden een gezamenlijke rekening en sparen lukte niet echt. Maar ik heb ook geen schulden. Ik kom er wel. Ik heb nog steeds contact met een collega, ze vraagt me steeds wanneer ik terugkom. Maar psychisch heb ik nog wel een weg te gaan.

6. CONCLUSIES

Met dit onderzoek willen we antwoord geven op de vraag naar de redenen en oorzaken van de toename van dak- en thuisloosheid onder jongeren, volwassenen en gezinnen in de gemeente Rotterdam. Aanleiding voor dit onderzoek is de sterke stijging die de gemeente waarnam van het aantal dak- en thuislozen dat zich meldt bij de stedelijke loketten, in de afgelopen twee á drie jaar.

We zijn begonnen met het opvragen en analyseren van registratiegegevens van de gemeente over de drie doelgroepen. Vervolgens hebben we gesprekken gevoerd met jongeren, volwassenen en gezinnen in de opvangvoorzieningen. In totaal hebben we 223 leden van de doelgroep gesproken: 80 jongeren, 109 volwassenen en 34 gezinnen. De resultaten van deze gesprekken hebben we aan professionals voorgelegd in drie verschillende expertmeetings. In deze bijeenkomsten hebben we tevens gevraagd naar oplossingsrichtingen en aangrijpingspunten voor het beleid.

Er is geen eenvoudige en eenduidige verklaring voor de toename van het aantal dak- en thuislozen in Rotterdam in de laatste jaren. Uit ons onderzoek blijkt dat er zowel op individueel niveau als op maatschappelijk niveau vele factoren een rol spelen bij (het ontstaan van) dak- en thuisloosheid. Tijdens het veldwerk hebben we een groot aantal verhalen te horen gekregen van de zeer diverse groep mensen die tezamen 'de dak- en thuislozen van Rotterdam' vormen. Eigenlijk is er sprake van 223 persoonlijke verhalen waarin wordt aangegeven waarom deze 223 Rotterdammers dak- of thuisloos zijn geraakt. Wel zijn hierin overkoepelende oorzaken c.q. redenen aan te wijzen die leiden tot dak- of thuisloosheid.

6.1 Doelgroepen

In deze paragraaf gaan we in op de belangrijkste resultaten en conclusies van de gesprekken met drie doelgroepen van het onderzoek.

Jongeren

De groep dak- en thuisloze jongeren bestaat uit nagenoeg evenveel jongens als meisjes, de gemiddelde leeftijd is zo'n 20 jaar en het merendeel is laag opgeleid. Hoewel een groot deel van de jongeren in het afgelopen jaar grote hoeveelheden alcohol en drugs (voornamelijk cannabis) hebben gebruikt, wordt het middelengebruik door de jongeren zelf niet als problematisch ervaren.

De belangrijkste oorzaak van de dak- of thuisloosheid onder de jongeren is dat hun voorlaatste woonsituatie niet langer houdbaar was. Door een agressieve ouder en/of partner of een ander conflict met (stief)ouders, partner en/of (stief)broers en -zussen zijn zij vrijwillig vertrokken of is hen gevraagd de woning te verlaten. Daarnaast zijn geldgebrek en het ontbreken van een netwerk oorzaken van de dak- en thuisloosheid van jongeren.

Hoewel ouders een zorgplicht hebben voor hun kind tot hun 21ste jaar, blijken veel ouders van de dak- en thuisloze jongeren zich niet aan deze verplichting te houden. Een bijstandsuitkering voor een jongere tot en met 21 jaar is echter te laag om zelf in hun levensonderhoud te voorzien. Daar komt bij dat het voor jongeren erg moeilijk is een (sociale) huurwoning te vinden. Inschrijven voor de wachtlijst – waar men jarenlang op staat voor men in aanmerking komt voor een woning – kan vanaf 18 jaar. Een urgentieverklaring wordt vaak pas afgegeven wanneer een jongere in een instelling voor maatschappelijke opvang verblijft. Dit alles bij elkaar maakt het voor jongeren erg lastig om een eigen woonplek te vinden.

De jongeren die wij hebben gesproken waren gemiddeld bijna 21 weken dak- of thuisloos voordat zij voor het eerst bij het Jongerenloket kwamen. Enkele jongeren vroegen om hulp bij het Jongerenloket voordat zij dak- en thuisloos waren, omdat zij problemen hadden in hun thuissituatie. Omdat zij echter (nog) niet feitelijk dak- of thuisloos waren, werden zij doorgestuurd naar het wijkteam. De jongeren moeten zelf contact opnemen met het wijkteam. De vraag is echter of zij dat ook daadwerkelijk doen. Aangezien de jongeren aangeven dat ze het gevoel hebben dat ze door het Jongerenloket zijn weggestuurd in plaats van doorgestuurd.

Opvallend is dat een groot deel van de jongeren van mening is dat hun dak- of thuisloosheid voorkomen had kunnen worden. De dak- en thuisloosheid had volgens hen met name voorkomen kunnen worden als zij eerder en 'betere' hulp hadden gekregen. Zo geven de jongeren aan dat zij regelmatig lang op hulpverlening hebben moeten wachten of dat zij door personeelswisselingen veel verschillende hulpverleners hebben gehad die hen steeds opnieuw moeten leren kennen. Daarnaast vinden de jongeren dat er onvoldoende naar hen werd geluisterd en dat zij niet voldoende inspraak hebben in (de vorm, duur en intensiteit van) hun eigen hulpverleningstraject. De jongeren zijn daarnaast van mening dat zijzelf hun dak- of thuisloosheid hadden kunnen voorkomen, bijvoorbeeld door niet te luisteren naar en/of om te gaan met 'foute vrienden' of door eerder om hulp te vragen.

Ruim de helft van de jongeren die ook ondersteuning ontving voordat zij 18 jaar waren, hebben de overgang van jeugdzorg naar zorg voor volwassenen als negatief ervaren. Zij geven aan dat zij hun (financiële) zaken, zoals een zorgverzekering en het aanvragen van een uitkering, ineens zelf moesten regelen. Dit blijkt vaak (te) lastig en zij merken op dat zij hierbij niet voldoende ondersteuning hebben gekregen. Enkele jongeren kwamen hierdoor (opnieuw) in de (financiële) problemen. De overgang van hulpverlening bij 18- naar hulpverlening bij 18+ zou volgens de jongeren beter verlopen als er een meer soepele en geleidelijke overgang zou zijn. Bovendien hebben zij behoefte aan meer ondersteuning bij praktische zaken dan de ondersteuning die zij nu krijgen. Dit geldt overigens ook voor de jongeren die niet voor hun 18e hulp ontvingen. Door de steeds complexere samenleving en de vele regelingen die op hun 18e op hen af komen, weten jongeren niet altijd even goed de weg te vinden.

Volwassen

De groep volwassenen is overwegend man, alleenstaand, laagopgeleid en rond de 45 jaar oud. De helft van de groep is in Nederland geboren, de helft elders. Deze kenmerken

komen overeen met de uitkomsten van de analyse van het CBS van gegevens over daklozen in 2016.[1] Bij ruwweg de helft van de volwassenen die we spraken speelt verslaving een rol in het leven en in de aanleiding voor dak- of thuisloosheid.

Oorzaken van dak- en thuisloosheid die veel voorkomen zijn verslaving, relatieproblemen, geldproblemen en (psychische) gezondheidsproblemen. Vaak speelt een combinatie van deze factoren een rol in de aanleiding voor het dak- of thuisloos raken. Geldproblemen ontstaan door baanverlies, verslaving of relatieproblemen (soms in combinatie met alimentatie). Vervolgens lopen de schulden bij een deel van de volwassenen snel op door onduidelijkheid of tegenstrijdigheid in regelgeving, zoals het stopzetten van een uitkering wanneer iemand geen vast adres heeft. Voor de volwassenen bij wie problematisch middelengebruik speelt is dit (logischerwijs) de oorzaak van het geldgebrek. Problemen die bij deze groep spelen verschillen van de groep niet-verslaafden. Er is bij deze groep vaker sprake van politiecontact en detentie. Ook is een ander soort zorg vereist, waarbij aandacht is voor de verslaving. Overeenkomst tussen deze groepen is wel dat bij beide vaak psychische problemen spelen.

De volwassenen in dit onderzoek noemen vrijwel allemaal een groot aantal verschillende woon- of verblijfplaatsen. Een kwart van de volwassenen is eerder dak- of thuisloos geweest, bij sommige is al vanaf de jeugd sprake van veel verhuisbewegingen. Oorzaken hiervoor zijn onder meer gescheiden ouders, psychische problemen of verslaving van ouder(s) of opgroeien in pleegzorg. Voor deze groep geldt dat vaak al op jonge leeftijd verslaving, psychische problematiek of criminaliteit een rol speelde. Zij zijn al op jonge leeftijd in beeld gekomen van zorg of justitie. Een groot deel van hen benoemt dat deze hulp niet afdoende is geweest. Vaak is men op jonge leeftijd als volwassen beschouwd en was de begeleiding praktisch van aard. Een vijfde van de volwassenen geeft aan dat met betere psychische hulp eerder in hun leven de dak- of thuisloosheid voorkomen had kunnen worden.

De laatste huurwoning waar mensen verbleven is vaak verlaten met een hoge huurschuld, al dan niet via huisuitzetting. Veel volwassenen geven aan wel gezocht te hebben naar een goedkopere woning. Dit is in Rotterdam echter een groot probleem. De wachtlijst voor een woning in de sociale huursector is namelijk erg lang en door particuliere verhuurders wordt veelal een startbedrag gevraagd dat men niet heeft (een maand borg, een maand bemiddeling en/of een maand huur). Het gebrek aan betaalbare c.q. goedkope woningen speelt overigens niet alleen in Rotterdam, ook in andere grotere steden doet dit probleem zich voor. Overigens dient hierbij te worden opgemerkt dat niet gesteld kan worden dat met alleen een betaalbare woning ‘alles is opgelost’. Het is de vraag in hoeverre de volwassenen zich dan geheel zelfstandig kunnen redden. Een aanzienlijk deel heeft hulp nodig zoals psychische begeleiding, hulp van verslavingszorg, schuldhulpverlening en/of hulp bij daginvulling/structuur.

Evenals bij de jongeren zegt ook een groot deel van de volwassenen dat hun dak- of thuisloosheid voorkomen had kunnen worden. Zo merkt een deel op dat met duidelijkere regels en/of meer duidelijkheid over de persoonlijke situatie zij waarschijnlijk niet dak- of

[1] www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/51/meeste-daklozen-al-jaren-een-laag-inkomen.

thuisloos waren geworden. Daarnaast worden betere begeleiding bij psychische problemen en/of verslaving genoemd.

De dak- en thuisloze volwassenen vormen een kwetsbare groep in de samenleving. Ze hebben vaak een gecompliceerde jeugd gehad, psychische problemen en/of (onverwerkte) trauma's. Ook een lager verstandelijk vermogen maakt een deel van de volwassenen kwetsbaar. Naast deze meer individuele factoren spelen externe factoren een rol, zoals het hebben van een klein sociaal netwerk. Twee vijfde van de volwassenen geeft aan geen netwerk te hebben waar men (nog langer) kon verblijven. Een andere factor, die ook al bij de jongeren naar voren kwam, is de toegenomen complexiteit van de samenleving: veel volwassenen geven aan vast te lopen in regelgeving doordat zij deze niet begrijpen, er niet aan kunnen voldoen (door tegenstrijdigheid) of niet over voldoende ICT-vaardigheden beschikken om aan administratieve verplichtingen te voldoen. En dan stapelen problemen zich vaak snel op.

Gezinnen

De 34 gezinnen die we voor dit onderzoek spraken zijn allen vrouwen, die met één of meer kinderen in de opvang verblijven. Een derde van de vrouwen verbleef op het moment van interviewen in de vrouwenopvang, twee derde van de vrouwen verbleef in de gezinsopvang. Bij de gezinnen is verslaving nooit genoemd als aanleiding voor de dakloosheid. Vijf van de 34 vrouwen verbleven voor hun 18^{e} levensjaar in een pleeggezin of jeugdzorginstelling.

Bij de vrouwen in de vrouwenopvang is de aanleiding voor de dak- of thuisloosheid duidelijk, zij zijn vanwege huiselijk geweld hun woning ontvlucht. Bij deze groep spelen geldproblemen minder vaak een rol, een kwart van deze vrouwen heeft schulden, tegenover ruim 60% van de vrouwen in de gezinsopvang en drie kwart bij de volwassenen. De vrouwen in de gezinsopvang geven ook vaak aan dat relatieproblemen de aanleiding vormen voor de dak- of thuisloosheid. Daarnaast worden geldgebrek en het niet hebben van een sociaal netwerk genoemd. Bij de vrouwen die vanwege huisuitzetting dak- of thuisloos zijn geraakt is er vaak sprake van oplopende schulden en het niet meer kunnen overzien van de financiële situatie. Een deel van hen zegt al eerder om hulp te hebben gevraagd, bijvoorbeeld bij het wijkteam. Professionals geven aan dat dit vaak in een heel laat stadium gedaan wordt, enerzijds door schaamte, anderzijds lijkt er sprake van 'wegkijken' en het probleem niet (durven) aangaan.

Veel vrouwen geven aan niet of slechts zeer kort bij vrienden of familie te hebben kunnen verblijven. Mensen in het netwerk zijn vaak klein behuisd en hebben zelf ook kinderen. Daarnaast speelt geld ook hier een rol dat de vrouwen vaak weinig tot geen inkomen hebben waardoor ze niet kunnen bijdragen aan de kosten voor levensonderhoud of huur.

Enkele vrouwen verblijven zes maanden of langer in de opvang. Voor hen geldt dat zij een urgentieverklaring hebben gekregen en nu wachtten op een woning. Zij kunnen uitstromen zodra een woning beschikbaar is. Probleem hierbij is, met name wanneer men meer dan twee kinderen heeft, dat geen geschikte woning beschikbaar is. Dit maakt het vinden van een geschikte en betaalbare woning nog lastiger dan bij de jongeren en volwassenen. Wel dient hierbij te worden opgemerkt dat sommige vrouwen ondanks het lange wachten,

alleen een woning accepteren die aan alle eisen voldoet. Immers, eenmaal geaccepteerd betekent dat de inschrijving en urgentie vervallen. Zo geven enkele respondenten aan weliswaar graag zelfstandig te willen wonen, maar wel een woning hebben geweigerd vanwege de buurt of de grootte van het huis.

6.2 Categorieën dak- en thuislozen

In deze paragraaf beschrijven we voor de gehele groep dak- en thuislozen in Rotterdam welke categorieën we hierbinnen kunnen onderscheiden, op basis van de gesprekken die we hebben gevoerd. Per categorie geven we aan onder welke van de drie doelgroepen we dit het meest aantreffen.

'Nieuwe' daklozen

Al sinds 2010 verschijnen berichten in de media over 'de nieuwe dakloze', de 'stropdasdakloze', over bankslapers, en dergelijke. Wij hebben deze categorie in ons onderzoek in Rotterdam ook aangetroffen. Zowel onder jongeren, volwassenen als gezinnen treffen we een subgroep aan bij wie verslaving en/of psychische problematiek geen rol spelen in het dak- of thuisloos raken. Deze groep had of heeft vaak een baan of studie, had een zelfstandige woonruimte of woonde samen en leefde - naar eigen zeggen - in goede omstandigheden. Zij raken vaak dak- of thuisloos door een gebeurtenis die grote impact heeft op hun leven. Vaak is een opeenstapeling van administratieve en financiële problemen, waardoor men 'het niet meer overziet', de basis voor het dak- of thuisloos raken. Professionals zien een stijging van deze groep bij wie geen verslaving of psychische problematiek speelt. De complexiteit van de samenleving, lees- en ICT-vaardigheden en (lage) IQ spelen hier een rol.

'Klassieke' daklozen

Daarnaast hebben we in dit onderzoek een groep 'klassieke daklozen' aangetroffen, voornamelijk onder de doelgroep volwassenen. Deze volwassenen kenmerken zich door een lange periode van dak- of thuisloosheid (soms afgewisseld met een vaste verblijfplaats) en een jarenlange verslaving aan alcohol en/of drugs. Door de jaren heen verbleven zij op vele tijdelijke slaapplaatsen, zoals kraakpanden, parken, vrienden, vaak afgewisseld met korte periodes van detentie. Een ander kenmerk is dat zij een relatief hoge leeftijd hebben, rond de 60 jaar. Dat is de voornaamste reden dat zij in beeld komen van zorg of opvang: de jarenlange verslaving leidt bij hen inmiddels tot gezondheids-problemen. Het buiten slapen wordt hen lichamelijk te zwaar en zij zijn de onzekerheid en het steeds moeten zoeken naar een slaapplaats beu. Terwijl zij gedurende hun leven decennialang de 'vrijheid' verkozen boven 'bemoeienis' van instanties, is nu een tijd aangebroken waarop zij zich wel wenden tot hulpverlenende instanties. Als na-effect van de drugsepidemie van de jaren '70 en '80 zien we dat deze volwassenen op leeftijd zich de laatste jaren vaker melden bij zorgloketten.

Kwetsbare groepen

Professionals geven aan dat de samenstelling van de populatie dak- en thuislozen diverser en de problematiek complexer is geworden. Door de ontwikkelingen van ambulantisering

en de afbouw van het aantal intramurale plaatsen in GGZ-instellingen neemt het aantal kwetsbare mensen met psychiatrische problemen dat zelfstandig woont, toe. Professionals zien als gevolg hiervan in de maatschappelijke opvang mensen instromen met complexere psychiatrische problematiek. Het gaat hier met name om de doelgroep volwassenen.

'Opvangtoeristen'

De toename kan eveneens deels worden verklaard door de opkomst van 'opvangtoeristen'. Er lijkt sprake van een 'route' naar een zelfstandige woning via de maatschappelijke opvang. Deze route wordt met name gebruikt door jongeren en gezinnen. Professionals signaleren dat kennis over de maatschappelijke opvang, zoals adresgegevens van de gezinsopvang en het feit dat men hier als gezin kan worden opgevangen (en onder welke voorwaarden) worden gedeeld op internet. Mensen die legaal in Nederland mogen verblijven kloppen aan bij de opvang, soms na kort verblijf bij een familielid, soms direct na aankomst in Nederland. Ook onder jongeren speelt dit fenomeen. Professionals signaleren dat een jongere soms een plek in de opvang toegewezen krijgt maar hier vervolgens zelden verblijft. Blijkbaar hebben zij toch een plek waar ze terecht kunnen, buiten de maatschappelijke opvang. Ze behouden echter graag hun plek in de opvang omdat ze via een urgentieverklaring aan een woning kunnen komen. Op bepaalde internetfora wordt de informatie gedeeld dat 'niet zelfredzaam zijn' een voorwaarde is voor opvang, en welke antwoorden bijdragen aan 'de juiste score' op de zelfredzaamheids-matrix.

6.3 Redenen en oorzaken dak- en thuisloosheid

In deze paragraaf gaan we in op de redenen c.q. oorzaken van dak- en thuisloosheid. Hierbij maken we een onderscheid in redenen op individueel niveau en op maatschappelijk niveau

Individueel niveau

Uit veel interviews komt naar voren dat een gebeurtenis met grote impact op het leven van mensen de aanleiding is geweest voor hun dak- of thuisloosheid. Genoemd worden met name scheiding of een conflict thuis, baanverlies, gezondheidsproblemen, of het overlijden van een belangrijk persoon. Vanaf deze gebeurtenis nemen problemen toe, met name schulden en het verliezen van overzicht op administratie en financiën. De periode vanaf deze gebeurtenis tot aan dak- en thuisloosheid varieert van enkele weken tot vijf jaar of meer. In deze periode doet men vaak een beroep op het eigen netwerk. Het eigen netwerk kan tijdelijk voor opvang zorgen, maar deze periode is vaak niet langer dan een half jaar. Een deel van de mensen wendt zich ook tot hulpverlenende instanties. Met name de jongeren geven aan al in een eerdere fase bij het jongerenloket te zijn geweest.

Complexiteit huidige samenleving

De (toenemende) complexiteit van de huidige samenleving en de vaardigheden (leesvaardigheden, ICT-vaardigheden) die gevraagd worden van mensen om zich staande te houden zijn niet gering. Het gaat hierbij deels om mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB); het aantal mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) dat in

Rotterdam in de maatschappelijke opvang terecht komt wordt geschat op een kwart.[2] Maar ook bij mensen met een hoger IQ kunnen problemen ontstaan als 'het niet meer overzien' van administratie en financiën, verstrikt raken in regels of moeite hebben met het maken van keuzes.

Krapte woningmarkt

De gemeente Rotterdam heeft een aantal wijken waar goedkope huurwoningen stonden gerenoveerd of volledig herbouwd. Er zijn duurdere appartementen en gezinswoningen voor teruggekomen. Hierdoor is het segment sociale huurwoningen afgenomen. Het aantal kwetsbare bewoners dat zelfstandig blijft wonen zal naar verwachting de komende jaren blijven toenemen, door ontwikkelingen als ambulantisering. De gemeente maakt afspraken met woningcorporaties over het aantal woningen dat voor mensen met een urgentieverklaring beschikbaar komt. Dit aantal is voor 2019 verhoogd. Naar verwachting verbetert dit de doorlooptijd voor mensen vanuit de opvang. Een kwetsbare groep hierbinnen blijft de jongeren, zij wachten gemiddeld genomen het langst op een woning met urgentie, met name vanwege hun lage inkomen.

Ook de Rotterdamwet heeft een zekere invloed op het aantal beschikbare woningen voor kwetsbare groepen. De Rotterdamwet geldt voor een klein aantal wijken in Rotterdam. Recent onderzoek van de Rekenkamer Rotterdam concludeert dat de Rotterdamwet belemmerend werkt bij het realiseren van passende huisvesting voor de doelgroep van dit onderzoek. Professionals in ons onderzoek onderschrijven de bevinding van de Rekenkamer dat dit met name de jongeren treft: jongeren die niet kunnen aantonen dat zij zes jaar of langer in Rotterdam woonachtig zijn en geen inkomen uit werk hebben boven de Rotterdamse bijstandsnormen, krijgen in de Rotterdamwetgebieden geen huisvestingsvergunning. Juist in deze gebieden is betaalbare woonruimte voor deze groep aanwezig.

6.4 Oplossingsrichtingen en aangrijpingspunten beleid

Op basis van dit onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- Begeleid jongeren wanneer zij niet in aanmerking komen voor de maatschappelijke opvang (via het jongerenloket), maar wel voor hulp of ondersteuning door het wijkteam. Op dit moment is het zo dat het jongerenloket hiernaar doorverwijst. Het is echter de vraag welk deel van de jongeren de stap naar het wijkteam daadwerkelijk neemt. Ontwikkel een aanpak waarbij jongeren 'warm' worden overgedragen. Betrek hierbij het Regionaal Meld- en coördinatiepunt (RMC).
- Bekijk, in het kader van de wet Regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten (RMC wet), hoe de verplichting van scholen en gemeenten om jongeren te volgen, kan bijdragen aan het voorkomen van dak- of thuisloosheid. De RMC-wet die op 1 januari 2019 is ingegaan verplicht gemeenten om voor ervoor te zorgen dat jongeren tot 23 jaar deelnemen aan onderwijs en/of arbeidsmarkt en dat er sprake is

[2] Leger des Heils, Maatschappelijk Centrum Rotterdam e.o. en MEE Rotterdam Rijnmond. *(On)Beperkte Opvang. Mensen met Licht Verstandelijk Beperkingen in de Maatschappelijke Opvang.*

van een sluitende aanpak voor deze jongeren.[3] Bekijk hoe preventie van dak- en thuisloosheid onder jongeren hier een plek kan krijgen.

- Creëer meer duidelijkheid omtrent de mogelijkheid een briefadres aan te vragen. Schulden lopen soms – in zeer korte tijd – hoog op door tegenstrijdigheid in wetgeving, zoals dat zonder (brief)adres geen zorgverzekering kan worden aangevraagd, met een boete als gevolg. Overigens is dit deels een gevolg van landelijke wetgeving.
- Voorkom oplopende schulden door tijdige ondersteuning, bijvoorbeeld door een meldpunt voor schuldeisende overheid. Bij dit meldpunt kan een afdeling binnen de gemeente melding doen van onder meer oplopende boetes of achterstallige betalingen. Vervolgens kan het meldpunt aan het wijkteam doorgeven dat het dreigt mis te gaan bij een bewoner van hun wijk.
- Zet in op preventie van dak- en thuisloosheid, door middel van een betere begeleiding naar huisvesting van mensen die een GGZ-instelling verlaten. Houd (langdurig) zicht op mensen met psychiatrische problemen die zelfstandig (gaan) wonen en zorg dat de indicatie van ambulante zorg kan worden bijgesteld indien nodig (opschaling).
- Continuïteit en kwaliteit van personeel is een aandachtspunt. Door de vele wisselingen van hulpverleners en tijdelijke contracten staat de kwaliteit van het werk c.q. de hulpverlening onder druk. Er gaat veel tijd zitten in overdracht, inwerken en het opbouwen van een vertrouwensband met cliënten. Cliënten in dit onderzoek geven aan hun verhaal 'steeds weer' te moeten vertellen. Daarnaast hebben de vele personeelswisselingen tot gevolg dat professionals met ervaring veel tijd kwijt zijn aan het (steeds weer) inwerken van nieuwe krachten. Zorg voor meer continuïteit van werknemers en ga na of een vlotte overdracht voldoende in de organisatie geborgd is.
- Onder de volwassenen zijn verslaving en terugval in verslaving een veelgehoorde aanleiding voor dak- of thuisloosheid. Goede begeleiding door verslavingszorg kan bijdragen aan het voorkomen van dakloosheid. Pak signalen van terugval (door het wijkteam, of ambulante zorg) vroegtijdig op.
- Onder de jongeren in dit onderzoek lijkt (drugs)verslaving minder vaak een aanleiding voor dak- of thuisloosheid dan onder volwassenen. Volwassenen die verslaving als aanleiding noemen geven regelmatig aan dat deze op jonge leeftijd begonnen is. Het lijkt erop dat dit op jonge leeftijd (tot 23 jaar) nog niet leidt tot dak- of thuisloosheid, maar in een later stadium in het leven mogelijk wel. Ook hiervoor is de (juiste) inzet verslavingszorg van belang.
- Verbeter de overgang van de begeleiding van jeugdzorginstellingen naar opvangvoorzieningen voor jongeren van 18 tot 23 jaar. Veel jongeren vallen tussen wal en schip, of worden teruggestuurd naar een ouder waar de situatie niet stabiel of veilig is.
- Bevorder de uitstroom naar woningen. Met een urgentieverklaring komt het voor dat iemand alsnog een half jaar op een woning wacht. Inventariseer de mogelijkheden van het inzetten van Housing First, Satelliet wonen (speciaal voor jongeren) of soortgelijke projecten.
- Zet vanuit wijkteams (meer) in op tijdige signalering van financiële problematiek en daarmee het voorkomen van huisuitzetting, in samenwerking met woningbouw-

[3] De RMC-wet stelt scholen en gemeenten samen verantwoordelijk om voortijdige schooluitval tegen te gaan en de deelname aan onderwijs en arbeidsmarkt van jongeren tot 23 jaar te volgen (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2018, nr. 210).

corporaties en particuliere verhuurders. Geef bekendheid aan deze aanpak en betrek particuliere huurders in het zoeken van oplossingen.

- Herzie (de gevolgen van) de Rotterdamwet. Onderzoek heeft aangetoond dat de positieve effecten (scores op de veiligheidsindex en de sociale index) van deze wet gering zijn, terwijl de wet de groep (voormalig) dak- en thuislozen wel negatief treft omdat zij niet kunnen voldoen aan de criteria voor een woning in de vijf wijken waar de wet van kracht is. In deze wijken zijn relatief goedkope woningen beschikbaar. Professionals benoemen dit probleem met name bij de jongeren. Ga na of voor jongeren andere criteria (of uitzonderingen) zouden kunnen gelden.
- Herzie het systeem van wachtlijsten in de sociale huursector. Een deel van de dak- en thuislozen zou in een andere gemeente willen wonen, maar heeft hier geen inschrijvingsjaren opgebouwd.